

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

DISKRIMINACIJA STAREJŠIH

Zbornik referatov in razprav, št. 2/2012

DISKRIMINACIJA STAREJŠIH

Knjižna zbirka: Zbornik referatov in razprav, št. 2/2012

Zbornik uredila: mag. Marjeta Tratnik Volasko

Urednica publikacij: mag. Marjeta Tratnik Volasko

Izdal in založil: Državni svet Republike Slovenije, Šubičeva 4, 1000 Ljubljana

Oblikovanje, priprava in tisk: Tiskarna in knjigoveznica Radovljica, d.o.o.

Naklada: 300 izvodov

Februar 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364.614:316.647.82(497.4)(082)

316.647.82-053.9(497.4)(082)

DISKRIMINACIJA starejših / [zbornik uredila Marjeta Tratnik Volasko]. - Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije, 2012. - (Zbornik referatov in razprav / Državni svet Republike Slovenije ; 2012, št. 2)

ISBN 978-961-6453-44-8

1. Tratnik-Volasko, Marjeta
260712448

DISKRIMINACIJA STAREJŠIH

Posvet, 14. junij 2011

Organizator:

Državni svet Republike Slovenije v sodelovanju z Zvezo društev upokojencev Slovenije. Posvet je povezoval državni svetnik Rudi Cipot.

Uvodni nagovor:

- mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije.

Referenti:

- dr. Mateja Kožuh Novak, predsednica Zveze društev upokojencev Slovenije,
- Anton Donko, podpredsednik Zveze društev upokojencev Slovenije,
- Andrej Jus, Inštitut Hevrek,
- Angelca Žiberna, Zveza društev upokojencev Slovenije,
- Mira Suvorov, Zveza društev upokojencev Slovenije,
- Darinka Rozman, Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja,
- Janja Romih, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve,
- mag. Dunja Obersnel Kveder, Zveza društev upokojencev Slovenije,
- mag. Zdenka Tičar, Ministrstvo za zdravje,
- Boštjan Vernik Šetinc, Urad za enake možnosti,
- Tomaž Banovec, Zveza društev upokojencev Slovenije.

VSEBINA

Mag. Blaž KAVČIČ	
<i>Uvodni nagovor</i>	7
Dr. Mateja KOŽUH NOVAK	
<i>Odnos do starejših v slovenski družbi</i>	9
Anton DONKO	
<i>Uvajanje programov informiranja in ozaveščanje starejših</i>	13
Andrej JUS	
<i>Načrtno vključevanje starejših v informacijsko družbo</i>	17
Angelca ŽIBERNA	
<i>Prepoznavanje oblik diskriminacije starejših</i>	21
Mira SUVOROV	
<i>Predstavitve evropskih projektov: EuROPEAN in STOP V.I.E.W.</i>	29
Darinka ROZMAN	
<i>Diskriminacija starejših in posledice - izkušnje Društva SOS telefon</i>	31
Janja ROMIH	
<i>Uresničevanje obvez Republike Slovenije v zvezi s</i> <i>preprečevanjem diskriminacije na področju izvajanja storitev in</i> <i>programov socialnega varstva</i>	35
Mag. Dunja OBERSNEL KVEDER	
<i>Diskriminacija starejših v zdravstvenem varstvu</i>	39
Mag. Zdenka TIČAR	
<i>Preprečevanje diskriminacije na kurativnem in preventivnem</i> <i>področju zdravstvenega varstva</i>	43
Boštjan VERNIK ŠETINC	
<i>Vloga zagovornika načela enakosti</i>	45
Tomaž BANOVEC	
<i>Kakšno je sodelovanje starejših pri oblikovanju zakonodaje?</i>	53
SKLEPI	56

Uvodni nagovor

Državni svet Republike Slovenije si s svojim delovanjem vseskozi prizadeva doseči pozitivne spremembe v odnosu do starejše populacije. To je del prizadevanj Državnega sveta za uveljavitev kakovosti življenja državljanov kot strateškega cilja delovanja države in kakovosti življenja državljanov kot temeljnega merila delovanja države. Profit in mednarodna konkurenčnost so pomembne kategorije, a jih moramo razumeti zgolj kot sredstvo za doseganje prej opisanega strateškega cilja. Zato upokojenskim organizacijam vselej na široko odpiramo vrata v parlament, pa najsi gre za zakonodajne pobude ali najširše ozaveščanje javnosti in opozarjanje na težave, s katerimi se starejši soočajo v današnjem, na nek poseben način vedno bolj nasilnem in diskriminatornem svetu. Zavedamo se, da je javno izgovorjena beseda na temo diskriminacije starejših še kako pomembna za povečevanje gostote zavesti o pomenu medgeneracijskega sodelovanja, vključevanja starejših v procese odločanja in stopnje kultiviranosti odnosov v celotni družbi. Čeprav se sodobne družbe zavedajo izzivov in sprememb, povezanih s povečevanjem deleža starejšega prebivalstva, pravih rešitev še niso našle. A vse bolj se uveljavlja stališče, da morajo odgovore skupaj poiskati vse generacije in da mora njihovo iskanje temeljiti na dialogu in medsebojnem sodelovanju.

Propadli referendum o novem pokojninskem zakonu je pokazal na prenziko stopnjo zaupanja državljanov do oblasti, pokazal je na pomanjkanje iskrenosti družbenega dialoga med nosilci najpomembnejših družbenih pooblastil. Glas upokojencev in seniorskih organizacij je bil glas razuma. Bil je primerno glasen, a ni bil slišan. Tveganje nasilja nad starejšimi se v takih družbenih razmerah samo še povečuje!

Žal tudi starejši vse bolj čutijo posledice gospodarske krize, moralne erozije in spremenjenih razmer v družbi. Kljub deklarativnim zavezam, je diskriminacijo opaziti marsikje. Včasih odkrito, veliko pogosteje pa je zakrita in prefinjena. A družba kot celota se bo preprosto morala navaditi na to, da starejši ostajajo vse dlje umsko in telesno dejavni in da imajo o stvareh pravico izrekati svoje mnenje. Zavedati se je tudi treba, da razpolagajo ljudje v tretjem življenjskem obdobju z ogromnim znanjem in izkušnjami, ki jih je neodgovorno ignorirati. Znanja in

---

izkušenj, pridobljenih v desetletjih ustvarjalnega življenja, ne gre zanemariti, ampak po najboljših močeh vključevati. Kajti znanje nima časovnega predznaka - je univerzalna kategorija, ki bogati posameznika in družbo kot celoto. Da pa bi se s pridobljenim bogatim znanjem, izkušnjami in življenjsko modrostjo starejši sploh lahko vključevali v raznolike družbene procese, je treba najprej odpraviti strah pred staranjem ter spremeniti klišeje, mite in predsodke, ki enačijo starost z družbenim bremenom in šibkostjo.

V Državnem svetu se zavedamo, da se družba 21. stoletja bistveno spreminja in da so spremembe hitrejše kot kdajkoli prej. Vse bolj številčno starejše prebivalstvo ostaja prevečkrat odrinjeno na obrobje, socialno izključeno in s tem diskriminirano. Diskriminacija se največkrat pojavlja pri omejevanju možnosti zaposlovanja in izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju, pri zmanjšanih možnostih dostojnega preživetja zaradi nizkih pokojnin in pri omejevanju osebnih pravic, še posebej, ko gre za invalidne in bolne starejše osebe.

Redefiniranje vloge in mesta starejših v družbi se žal odvija počasi in dogodek na to temo je dragocena priložnost za pregled stanja na področju participacije starejših v družbi. Po številnih razpravah, ki smo jih v Državnem svetu doslej imeli na temo starejših, ugotavljamo, da nekatere normativne podlage, ki urejajo različna področja življenja in dela starejših, še manjkajo. Omenim naj le institut zagovorništva pravic starejših, o katerem smo razpravljali lani in na to temo izdali zbornik razprav. A še več normativnih podlag je na nek način že preseženih. Nastopil je čas, da se poleg formalnih pogojev začne zagotavljati tudi dejanske možnosti za večjo družbeno participacijo, socialno vključenost in kakovost življenja starejših.

Mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega sveta

Dr. Mateja KOŽUH NOVAK

Odnos do starejših v slovenski družbi

Na raznih forumih pripovedujem o tem, da se starejši počutimo slabo v tej državi, da menimo, da sodimo med tiste skupine prebivalstva, ki se jim godi krivica. Vlada Republike Slovenije naj tega ne jemlje kot kritike. Tisto kar bi radi dosegli je, da bi nam prisluhnili in poskušali skupaj z nami, ki nas je veliko, reševati probleme starejših ljudi. Kot je zapisala varuhinja, je odnos do starejših ogledalo družbe.

V Zvezi društev upokojencev se čutimo v slovenski družbi zlorabljeni. Najprej moramo spregovoriti o revščini. Po štirih letih, odkar vodim Zvezo društev upokojencev, sem pravzaprav zelo nesrečna, ker je gmotni položaj starejših vsako leto slabši. Vendar smo dosegli, da danes tudi mladi ljudje vedo, da so najbolj revne starejše ženske, ki živijo same. Očitno je treba kar nekaj časa, da take neprijetne informacije prebivalstvo sprejme. Upam, da je tisto najnujnejše, kar smo dosegli to, da sedaj vsi prebivalci vedo, da so najrevnejše v državi starejše ženske, ki živijo same in da bo to počasi doseglo ušesa tistih, ki odločajo tudi o pokojninah. Treba je nekaj narediti za najrevnejše starejše. V povprečju smo namreč plačevali v pokojninski sklad 33 let in pol, pri čemer v povprečju ženske uživajo pokojnino 17 let, moški pa 10 let. Res je, da se dolžina časa, ko prejemamo pokojnine, hitro daljša in zaradi tega je reforma tudi nujna. Upam, da bomo počasi spoznali, da če je prizadet en del družbe, je prizadet tudi njen drugi del.

Naj navedem nekaj podatkov: 202.000 upokojencev (94.500 starostnih, drugi so družinski in invalidski) ima pokojnino manjšo od 500 evrov. To pomeni, da ima okoli 45% upokojencev tako nizko pokojnino, da z njo le težko preživi, še posebej, če živijo sami. Veliko od teh ljudi je tudi staršev 110.000 nezaposlenih. Za ljudi z nizko pokojnino je večja verjetnost, da imajo tudi manj izobražene otroke. Po epidemioloških stališčih se revščina kumulira (starši s slabo pokojnino, otroci brezposelni). Po podatkih sindikatov ima okoli 40.000 delavcev plačo nižjo od 500 evrov. Nekdo v tej državi in v svetu načrtno potiska v geto veliko skupino ljudi, a ne le uradnih 12%, temveč vsaj tretjino prebivalstva. Nevladniki bomo morali stopiti skupaj in pričeti s pritiskom na tiste, ki odločajo. 319.000 upokojencev pomeni 63% upokojencev s pokojnino nižjo od 650 evrov. Ta znesek predstavlja po izračunu iz leta 2008 mejo revščine za enočlansko gospodinjstvo. To pomeni, da je več kot

---

polovica upokoјencev že ogrožena. Zavedati se je treba, da slej ko prej vsak starejši ostane sam.

Starejši se čutimo v slovenski družbi zapostavljeni. To, da neprestano poslušamo govorice, kako zločinsko je bilo obdobje, ki smo ga ustvarjali, da se nam ne prizna, da smo naredili visoko socialno državo, mnoge starejše prizadene. Zato se zapirajo vase in ne sodelujejo, saj pravijo, da nima smisla, ker tako ali tako »nihče ne ceni našega prispevka«. Zato moramo mladim neprestano dopovedovati, da smo živeli v uspešni, visoko socialni državi, ki smo jo ustvarili mi, naša generacija. Zaradi tega bi nas morali mlajši bolj poslušati.

Čutimo se izolirani. Izgublјamo stik z informacijsko družbo. Že dolgo prosimo Vlado Republike Slovenije, da bi denar, ki ga dobiva od Evropske unije za vseživljenjsko učenje in za premostitev prepada med informacijsko družbo in starejšimi, namenila starejšim samim, ker so imela mlada podjetja, ki so izobraževala starejše, slabe rezultate. Starejši se bojijo računalniške opreme, računalnika in to težko pokažejo mlajšim od sebe, saj menijo, da jih bodo imeli za neumne.

Starejši se čutimo v slovenski družbi odrinjeni. Ko odprem vrata ministrstev tudi pri ljudeh, ki so nam naklonjeni, dostikrat začutim odpor, češ, pa kaj bi še radi. Pred dnevi mi je strokovnjak z ministrstva dejal, da bomo k nekemu dogodku morali pritegniti tudi strokovnjake. Ni se zavedal, da smo tudi starejši strokovnjaki, temveč je želel mlajše strokovnjake. Na to smo občutljivi zaradi tega, ker sodobna družba uporablja zelo malo upokoјenih strokovnjakov. Mnóžica med nami je takih, ki so bili na pomembnih mestih in zelo uspešni v socialističnem sistemu, a sedaj se do nas vedejo, kot da nas ni.

Starejši se počutimo v slovenski družbi ogroženi. Zadnje čase se sicer stvari spreminjajo in v zadnjih štirih letih skoraj ni bilo več članka, tudi s strani ekonomistov ne, v katerem bi trdili, da bodo pokojnine pokončale Slovenijo. Uspeli smo jim dopovedati, da smo še kako pomemben del slovenske družbe. Končno štiri milijarde in pol evrov, kolikor je namenjenih za pokojnine, vrnemo družbi nazaj, večinoma že v enem mesecu. To je vir novih delovnih mest ali pa vir plač.

Starejši se počutimo v slovenski družbi zapostavljeni. Smo na poti v storitveno družbo. Več kot bo starejših, več bo delovnih mest za tiste, ki bodo pomagali starejšim. Tega naša država še ni vzela resno. Če npr. pogledamo oskrbo na domu vidimo, da se od prvotnega zagona praktično nič ne premakne. Gre za zelo kompleksne sisteme in ti, ki nam urejajo življenje, bi morali vedeti, da če se jemlje eni skupini prebivalstva, se bo to poznalo vsem.

Starejši se čutimo v slovenski družbi ogroženi. O nasilju govorimo že dolgo časa. Imamo kar nekaj zelo dobrih skupin, ki se ukvarjajo z njegovim preprečevanjem.

Kar nam še manjka, je nacionalno koordinacijsko telo, ki bi oblikovalo skupno strategijo, kaj je treba v naslednjih desetih, petnajstih letih narediti, da bo nasilja nad starejšimi in onemoglimi manj. Saj ti niso nič drugačni kot majhni otroci. 20 let ali več smo vzgajali družbo v duhu, da se otrok ne sme tepsti in se jih ne zlorablja. Pri starejših pa je to mnogo težje zaradi tega, ker o tem zelo težko spregovorijo, tudi če nad sabo čutijo nasilje, ker gre največkrat za nasilje lastnih otrok. Zato je prvo vprašanje, ki si ga je treba zastaviti, »kaj sem pa jaz počel s svojimi otroci, da se ti danes tako obnašajo do mene«. Drugo vprašanje pa je nasilje v javnih ustanovah, kjer so starejši odvisni od negovalcev in si ne upajo povedati, da z njihove strani občutijo nasilje. Če bomo nacionalni program dobro zastavili, bo tudi nasilja manj, kljub temu, da je v družbenih tiskah nasilja nad nemočnimi več. A dejstvo je, da se družba stara. Danes nas je 450.000 in vsako leto nas bo več. Ko se bo postarala generacija, ki je danes srednjih let, se bo mladim zelo slabo pisalo, če ne bomo sedaj začeli z zares dobrim medgeneracijskim sodelovanjem. Vsako zapostavljanje starejših škodi tudi mlajšim generacijam.

Starejši seveda odhajamo. Če bo nekdo pač umrl prej, ker se zanj dovolj ne skrbi, se to družbi ne bo kaj dosti poznalo. Zelo pa se bo poznalo mlajšim, ko se bo v celoti postarala *baby boom* generacija (največ porodov je bilo leta 1978, 32.000), če do takrat ljudi ne bomo vzgojili v duhu medsebojne skrbi ali jo vsaj vzdrževali, kajti v družinah opažamo, da je veliko medsebojnega sodelovanja. Ko pa »izstopimo« iz nje, pa na starejše pozabimo. Večkrat vprašam mlade, če vedo, koliko ima njihova mama pokojnine? Izkazalo se je, da otroci mislijo, da imajo starši dosti denarja, ker dobijo od njih darila. Neki vnuk je dejal: »Moja babica ima dosti denarja. Vsakič me posiljuje z bomboni, ki jih jaz sploh ne jem.« To pomeni, da gre za tihe odnose in ti bi morali biti ključni del programa medijske promocije medsebojnih odnosov, kar pa seveda zahteva denar. Gre za medijsko promocijo na temo nasilja. Trdim, da 80% nasilja ne bi bilo, če bi se začeli z mladimi pogovarjati na način: »Poslušaj, ali si prepričan, da ni to, da mamu spraviš v majhno sobico, nasilje.«

Rezultati zapostavljanja modrosti v sodobni slovenski družbi so že vidni. To se je pokazalo pri pokojninski reformi. Vemo, da bo treba živeti še naprej, kar velja tudi za naše potomce. Ker zavrnjena pokojninska reforma pomeni, da bomo mi starejši svoje pokojnine še imeli. Vendar, ali jih bodo imeli tudi ti, ki so sedaj zavrnlili reformo, če v reformo ne bomo šli? To pomeni, da mladi niso bili sposobni oceniti, da je treba nekaj žrtvovati za to, da bomo živeli 80, 90 let in vsa ta leta imeli tudi dohodek.

Medgeneracijsko sožitje je za mlajše generacije bolj nujno, kot je nujno za starejše. Naloga nas, dedkov in babic je, da vnukom dopovemo, kako izjemno je pomembno, da spoštujemo drug drugega zato, da bodo takrat, ko bo starejših še več, lahko spoštovali mladino.

Anton DONKO

Uvajanje programov informiranja in ozaveščanja starejših

Sedanja generacija, ki ji z opravičljivim razlogom pravimo *starejši*, je odraščala in delala v pogojih, ko so se visoke tehnologije, ki sedaj omogočajo učinkovito informiranje, šele razvijale, bile v povojih in zgolj predmet dela učenjakov, ki so jih snovali in razvijali. Za večino sedanje generacije je bil takrat silicij zgolj element v mendelevem sistemu, o katerem smo komaj kaj slišali v šolskih in študijskih programih, ne pa nekaj, kar bo sodobno informacijsko tehnologijo pripeljalo na rob naslutene razvoja na področju minimaliziranja gabaritov in razprostranjenosti mikrotehnologij.

Potem je silovito počilo. Najprej tam, kjer so tehnologije nastajale in pozneje tudi tam, kjer so se nove t.i. mikrotehnologije začele uporabljati kot podlaga za učinkovito in hitro podporo procesom načrtovanja, vodenja, proizvodnje in informiranja. Velike dvorane sistemskih računalnikov so zamenjale miniaturne škatlice z mikroelementi, ki smo jih že nekaj let kasneje lahko nosili s seboj v poslovni torbi ali v žepu. Le redki med nami, starejšimi, so imeli priložnost, da so bili po letu 1975 del tega razvoja. Nekateri bolj premožni so morda premogli nakup kakšnega komodorja, ki smo ga ob rojevajočih in dragih monitorjih priključili še na črno-beli televizor in s tem otrokom omogočili, da so sledili silovitemu razvoju računalniške tehnologije. Le redki pa so v to tudi sami posegli in temu sledili. Večina je ostala na obrobju razvoja, ki ga je zajel nesluten tempo in je kmalu postal nesledljiv in vse bolj nedosegljiv za sedanje starejše generacije.

Premožnejše gospodarske družbe in institucije so sicer sledile tempu razvoja informacijskih tehnologij, vendar so bili v te procese iz razumljivih razlogov vključeni po pravilu mlajši kadri, ki so že prinesli prva znanja iz šol in univerzitetnih študijskih programov. Za sedanje starejše pa so še vedno osnovna sredstva za delo pisalni stroj, mehanski računalni stroj in svinčnik ali kemično pisalo. S tem je večina tudi zaključila svoje delovno obdobje. Navkljub hitremu širjenju in uvajanju sodobne informacijske tehnologije, so le redki iz naše generacije po upokojitvi poprijeli za nov izziv. Mnogim so bili spodbuda otroci in vnuki, ki so jim pomagali. Nekaterim je morda to že prej omogočila tudi služba zaradi prestrukturiranja delovnih mest in kadrov. Večina današnjih starejših pa je ostala

---

s temi znanji na obrobju in tako imamo sedaj situacijo, da zgolj 2% starejših od 69 let redno uporablja internet.

Posledice tako hitrega informacijskega razvoja so za sedanje starejše nič kaj prijazne in spodbudne. Tako so starejši nemočni ob raznih informacijskih napravah, ki naj bi omogočile lažje življenje in bile v podporo, npr. v velikih trgovskih centrih, kjer ponujajo strankam informacije ob urbanomatih, bankomatih ali aparatih, ki določajo vrstni red strank v raznih ustanovah in drugih podobnih napravah. Včasih pričakujejo tudi pomoč mlajših in drugih, ki stojijo za njimi, kar pa po pravilu izostane. Enak problem predstavljajo tudi razna glasovanja po internetu in mobilnikih. Zaradi neobvladovanja teh procesov so starejši na nek način odrinjeni oz. pri takih procesih manj učinkoviti. Vemo, da ima klasično glasovanje po pošti bistveno manjši učinek kot pa sodobna informacijska sredstva, ki v trenutku prinesejo toliko in toliko glasov v nek odločevalski proces.

Ko smo pripadniki civilne družbe povprašali odgovorne institucije po tovrstni pomoči starejšim, smo kot po pravilu dobili odgovor, da je stvar posameznika, da to premaga z lastnimi naporji, da je e-bančništvo za upokojence nezanimivo, saj so tako ali tako v domovih, kjer večina komaj poplača mesečne storitve in jim ne ostane nič. A zavedati se moramo, da je samo nekaj več kot 4% upokojencev v institucionalnem varstvu, ostali živijo doma in koristijo bančne usluge. Pri tem nismo naleteli niti na najmanjšo podporo. Še najmanj takrat, ko bi lahko ali pa želeli uporabljati storitev klik, saj pri mlajših upokojencih v Zvezi društev upokojencev take podpore ne moremo zagotoviti v izobraževalnih programih, ker enostavno za to ni ne denarja ne interesa.

V civilni družbi smo dovolj zgodaj pričeli spodbujati procese, s katerimi bi starejšim olajšali tovrstne težave in jih postavili na zeleno mesto v svetu informacijskih tehnologij ali informacijske družbe v okviru njihovih potreb. Vendar kljub načelni podpori nismo naleteli na večje razumevanje. Bili so nekateri pionirski ali pilotski poizkusi in tudi programi, a le za maloštevilne, in po pravilu smo se po regijah tudi težko prebili do teh programov. Največkrat se je končalo zaradi samopašnosti tistih, ki so zadevam najbližje in v tem vidijo del svojega zaslužka ali zaslužka za svoje prijatelje, znance ter poslovne partnerje in podobno. Tako so ostali še vedno na začetku in zgolj na papirju projekti računalniškega opismenjevanja javnosti, e-uprava in drugi projekti, ki smo jih zasnovali in vanje investirali tudi znatna lastna sredstva.

Kako bo v prihodnosti, je odvisno od sredstev. Rebalansi proračuna po pravilu zmanjkajo ravno na teh programih, ki ostajajo preplanirani na boljše čase. Pri vseh naših prizadevanjih, da društvom in združenjem civilne družbe pomagamo, se srečujemo z dejstvom, da obstajajo na eni strani presežki najmodernejše

---

računalniške tehnologije, ki velikokrat celo nimajo uporabnika. Na drugi strani pa je žalostno dejstvo, da upokojenska društva lahko le sanjajo o tem, da bi v svoje prostore ob minimalni letni članarini šest evrov dobili kakšen računalnik, pa četudi že rabljen, kaj šele, da bi se lahko priključili na internet in tako dobili dostop do informacij, saj morajo zanje na letni ravni plačati od 300 do 400 evrov, kar je preveč. Ob tem ostane še vedno pereč problem izobraževanja, kar seveda zahteva tudi finančna sredstva, uvajanja in posodabljanja računalniških aplikacij in podobno. Tudi to je za društva praktično nedosegljivo. Zato je upravičeno vprašanje, kako dolgo bomo še dovoljevali takšno stanje. Ali ne bi vendarle tem ljudem pomagali na bolj učinkovit in prijazen način, da bodo tej vrednoti lahko kos tudi sami in ji bodo lahko sledili? Ali pa bomo še naprej nemo opazovali, da čas naredi svoje in bodo starejši še naprej, vse do svojega odhoda, osiromašeni te vrednote sodobne civilizacije? Ali ne bi viške tehnologij, ki so v državi, prerazporedili tako, pa četudi so v rokah kapitala, da bi bili dostopni tudi starejšim in jim na ta način olajšali vsakodnevno življenje? Seveda jih moramo v tej smeri tudi ozaveščati in šele nato učiti. Nekateri to zmorejo prej, nekateri tudi pri 80-ih letih in več, nekateri pa potrebujejo za to bistveno več časa.

Pot bo dolga in težka. Prepričani smo, da bomo zmogli in takrat v društvih ne bomo več srečevali prostovoljk in prostovoljcev, ki bodo trepetali pred računalnikom, ki jim zbuja strah. Računalnik bo postal njihov zaveznik in zaveznik vseh članov društva. Takrat bomo lahko vsi skupaj srečni, saj ne bomo več slišali tistega, kar pogosto slišimo sedaj. Skupaj storimo vse, da se bomo še videli v društvih, da bomo še skupaj delali. Vendar ob delu z našim zaveznikom - računalnikom, za katerega smo prepričani, da nam lahko olajša delo in nam dvigne učinkovitost in samozavest, vse skupaj z željo po informiranju in rednem osveščanju našega članstva in civilne družbe. Le možnosti, torej sredstva za učenje, dajmo ljudem, prav tako možnost spodbude. Cilj bomo dosegli tudi mi, starejši. Takrat o tovrstni diskriminaciji ne bo več govora, saj bomo vsi vsaj približno enakopravni del sodobne, civilizacijske, informacijske družbe, o kateri tako radi govorimo in se z njo hvalimo.

Andrej JUS

Načrtno vključevanje starejših v informacijsko družbo

Govora je o diskriminaciji starejših in predvidevam, da je ta pojav veliko širši, kot si ga lahko predstavljamo. V moderni, tehnološko razviti družbi, je le-ta prikrit z znano krilatico, *da svet še nikoli ni bil tako razvit in napreden, kot je danes*. Pa je temu res tako? Osredotočil bi se na diskriminatoren odnos tehnološkega sveta do starejših in tudi do drugih zelo ranljivih skupin, kot so invalidi, ljudje s posebnimi potrebami, povratniki vseh vrst, Romi, emigranti itd.

Izjemno hiter razvoj tehnologij, kot ga narekuje kapital, je posegel v vse pore našega življenja. Soočeni smo z dejstvom, da so profit in tehnologije primarne in da je človek sekundarnega pomena. Zaradi neoliberalne ekonomije brez kakršnih koli socialnih korekcij in analiz, se informacijsko-komunikacijske tehnologije ne uvajajo samo v proizvodne in poslovne procese, temveč tudi na področja, na katerih je do sedaj dominiral človek s svojim ustvarjalnim in socialno-kulturnim delovanjem. Razvoj tehnologij je tako hiter, da ne moremo doživeti niti uporabniške izkušnje. Že davno so uvajalci tehnologij opustili pilotske študije, primerjalne analize in interdisciplinarni pristop, s čimer bi lahko vzpostavili kritičen odnos do tehnologij in uporabnikov, raziskovanje pa se je samo še bolj usmerilo v narekovanje želja po vedno novih in novih tehnologijah, čeprav še starih ne obvladamo. Proizvajalci in prodajalci tehnologij so neverjetno nasilni pri instalacijah, nenehno izvajajo prodajni pritisk na državo, državne in paradržavne ustanove ter velike sisteme, pri čemer niso pripravljeni ničesar vlagati v uporabniško izkušnjo, čemur pravimo *uvajalno obdobje za prenos tehnologij*. Na trg tako dobivamo množico tehnologij, rešitev in storitev, ki v realnem okolju niso bile nikoli preizkušene. V tej svoji navadi so tako nasilni, da nas zasipajo z mnogo preobsežnimi navodili, ki jih še sami ne razumejo dobro in pri tem niso pripravljeni ničesar vlagati v končnega uporabnika oziroma kupca in v končni fazi financerja njihovega razvoja. Ta poslovni model je v popolnem nasprotju z ideali informacijske družbe, kjer govorimo o tehnologijah, rešitvah in storitvah za izboljšanje kakovosti našega življenja.

In ker živimo v dobi *kopiraj – prilepi* in ne v dobi *najprej prouči, se nauči in šele nato uporabi*, so te navade prevzeli tudi v državnih in paradržavnih organizacijah in velikih gospodarskih in socialnih sistemih, kjer brez kakršnekoli kritične distance

---

uvajajo nove in nove tehnologije, rešitve in storitve, ki naj bi se jih uporabniki priučili čez noč. Še več. Mnoge ustanove s področja financ, izobraževanja, zdravstva, javne uprave, kulture, komunale... brez rezervnih scenarijev in brez kakršnekoli skrbi za običajnega uporabnika vsiljujejo rešitve tudi njim, s čimer jih odstranijo. Kajti ti uporabniki običajno ne razumejo vseh novih procesov, posledica tega pa je njihova individualna izključitev iz tako imenovanih dobrobiti informacijske družbe. V ta sklop različnih javnosti sodijo tudi starostniki.

Prepričan sem, da zaradi hitrega razvoja tehnologij ta skupina ljudi ne bo mogla uporabljati vseh dobrobiti informacijske družbe brez stalnega usposabljanja in skrbi širše družbene skupnosti za njeno enakopravno vključevanje v družbo. Družba, v tem primeru država, se mora zavedati, da državo in njeno ozemlje tvorijo predvsem ljudje, ki živijo na tem prostoru in da država obstaja zaradi njih, kar pomeni, da mora država oz. družba poskrbeti za enakopravno vključenost na vseh nivojih. Starost, nizka izobrazba, nizek status, drugačnost in podobne stigme ne morejo biti razlog za diskriminacijo na področju vključevanja v informacijsko družbo. Pri mobilizaciji starostnikov moramo poiskati najboljše rešitve za uporabo preverjenih IKT rešitev in storitev.

Pred dvema letoma smo skupaj z Zvezo društev upokojencev, Nacionalnim svetom invalidskih organizacij in Inštitutom Hevreaka ustanovili konzorcij RoJ. V okviru projektov, ki so potekali v preteklosti, se je oblikovala ideja za izpeljavo širokega državnega in družbenega projekta, ki bi v daljšem časovnem obdobju omogočil računalniško in informacijsko pismenost vseh državljanov Slovenije. Zavzemanje za projekt se nanaša na splošno znane podatke, da večina starejše generacije, invalidi ter druge posebne skupine, kot so ljudje z motnjami v razvoju, odvisniki, povratniki itd. v svojem življenju ne uporabljajo računalniških in informacijsko-komunikacijskih tehnologij in da so zaradi tega prikrajšani, oziroma da nimajo enakih možnosti kot ostali državljani. Posebej odmevna je bila promocija IKT v okviru 7. in 8. festivala za tretje življenjsko obdobje, ko je tudi dozorelo spoznanje, da je treba v prihodnjih letih začeti s projektom računalniško-informacijskega opismenjevanja starejših in invalidov. S tem v zvezi so več mesecev potekala neformalna srečanja, na katerih se je uveljavila potreba po navedenem projektu.

V vseh pogovorih je bilo izpostavljeno in podprto stališče, da mora tisti, ki bo projekt koordiniral, skleniti partnerstvo z vsemi krovnimi organizacijami Zveze društev upokojencev Slovenije in Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije ter organizacijami, ki skrbijo za ljudi z motnjami v razvoju, odvisnike, povratnike, starejše, invalide in druge. V ta namen je bil v ustanovljen konzorcij za opismenjevanje upokojencev, invalidov in ljudi z motnjami v razvoju, Romov, odvisnikov, povratnikov in tudi drugih na področju uporabe računalniških in

---

informatijsko-komunikacijskih tehnologij - Konzorcij RoJ. Program RoJ je skupen projekt ustanoviteljev konzorcija: ZDUS-a, NSIOS-a in Inštituta Hevrek!

Temeljni namen projekta je izobraževanje na podlagi spoja strokovnjakov, okolja (izobraževalno okolje, računalniška in informacijska oprema, programska oprema, izobraževalni in promocijski dogodki, splet, gradiva, katalogi) in vsebine. Cilji projekta zajemajo naslednja področja:

Organizacija izobraževanja

- izobraziti in usposobiti dogovorjeno število strokovnjakov – organizatorjev izobraževanja;
- izobraziti in usposobiti (znanje, spretnosti, navade...) dogovorjeno število starejših, upokojencev, invalidov in drugih za temeljno obvladovanje tehnologij informacijske družbe (IST) in jim nuditi dolgotrajno svetovanje in pomoč za nadaljevanje izobraževanja za posebno obvladovanje tehnologij IST, za komuniciranje, za ukvarjanje z umetnostjo, konjički, delo, zabavo, igro itd.;
- oblikovati okolja, kjer se družijo in delujejo upokojeni, invalidi in drugi kot informatijsko-komunikacijska središča za razumen in učinkovit stik s tehnologijami IST (programska oprema, računalniška oprema, brezžični, širokopasovni dostop do interneta, tudi kot zgled za druga okolja, dom – pri izobraževanju, delu, igranju s tehnologijami IST).

Vsebine in gradiva za izobraževanje

- oblikovati vsebine izobraževanja – kurikulum;
- izdelati priročnike, gradiva za seminar, e-gradiva, gradiva na spletu (multimedijska gradiva), prilagojena in posebej razvita za starejše. Z enotnim spletnim portalom, z e-gradivi in tiskanimi izobraževalnimi gradivi vplivati na večjo dostopnost zainteresiranih ciljnih skupin do vsebin IST.

Motivacija in promocija

- celovito predstaviti najboljše dosežke/procese izobraževanja za obvladovanje IST po regijah v Sloveniji;
- oblikovati motivacijske in promocijske prijeme in izpeljati izobraževalne dogodke.

Raziskovalno-razvojni projekti in evalvacija

- oblikovati in izpeljati raziskovalno-razvojne projekte o uporabi tehnologij IST za starejše, invalide in druge;
- oblikovati in izpeljati evalvacijo izobraževanja.

Integracija, povezovanje in sinergija

- z integracijo, povezovanjem in sinergijo na najbolj ekonomičen način (pogajanja, licence za celo državo) dosegati večje učinke izobraževanja

---

za starejše, upokoјence, invalide in druge, za obvladovanje tehnologij IST in uveljaviti prepoznavnost ciljnih skupin (kot pomemben del civilne družbe), ki prispevajo k razvoju in napredku informacijske družbe ter dvigu e-vključenosti ter računalniške pismenosti.

V zaključku predlagam, da

- država izpolni svoje obljube in omogoči enakopravno uporabo IKT tudi za posebne skupine kot so starejši, invalidi, povratniki, Romi itd.;
- država podpre temeljne ideje projekta RoJ, ki pomenijo drugačno, bolj prijazno usposabljanje in vstopanje ranljivih skupin v informacijsko družbo;
- država z različnimi mehanizmi vzpodbudi velike sisteme, ki vsakodnevno uvajajo nove storitve, ki temeljijo na IKT, da vzporedno pripravijo programe usposabljanja tudi za ranljive skupine. Nedopustno je, da ti sistemi ne upoštevajo ranljivih skupin in jih tako izločajo iz dobrobiti informacijske družbe;
- se čimprej opravi posvetovanje z Varuhinjo človekovih pravic in Informacijsko pooblaščenko na temo izključevanja ranljivih skupin iz dobrobiti informacijske družbe.

Prepoznavanje oblik diskriminacije starejših

Diskriminacija in neenakost starejših

Evropska unija je že leta 2000 sprejela *Direktivo o izvajanju načela enakosti* in usmerila kampanjo v boj proti diskriminaciji. Direktiva vključuje področja socialne zaščite, zdravstvenega varstva, izobraževanja, raziskovanja, zakonodaje, informiranja, dejavnosti različnih strok z opredelitvijo vlog državnih, strokovnih služb in nevladnih organizacij. V Sloveniji so v ustavi, v enajstih zakonih in v drugih predpisih zagotovljene vsakomur enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, starost, invalidnost ali druge osebne okoliščine. Toda med teorijo, zakonsko opredelitvijo in prakso so razdalje in kršitve, ki onemogočajo uresničevanje človekovih pravic.

Diskriminacija ogroža, omejuje in preprečuje uresničevanje človekovih pravic in uveljavljanje temeljnih svoboščin. S starostno diskriminacijo se najprej srečamo v obliki stereotipov. Poudarjajo se le negativne značilnosti, upošteva se zgolj kronološka starost, prezrti pa so izjemni kulturni, socialni in strokovni potenciali, njihov prispevek mladni in državi, njihova aktivnost ipd.

Diskriminacija do starejših se imenuje *starizem*. Gre za neenako obravnavanje ljudi v podobnih situacijah zaradi osebnih okoliščin. Družbeni in ekonomski položaj še povečuje neenako obravnavanje, nasilje, zlorabe, diskriminacijo, neupoštevanje osnovnih življenjskih potreb, omejitve dostopa do storitev in dobrin, nestrpnost, ipd.

Diskriminacijo povzročajo različni dejavniki od individualnih, strokovnih, upravnih, zakonodajnih, žrtve pa so pogosto nemočni ljudje in ranljive skupine.

Kje se starejši najpogosteje srečujejo z diskriminacijo?

Z diskriminacijo se srečujemo na področju sociale, zdravstva, zaposlovanja, kulture, izobraževanja, informiranja, politike, varnosti, varnega okolja, raziskovanja ipd.

Na področju zdravstva se srečujemo s stalnim omejevanjem pravic, kar še zlasti prizadene starejše bolnike, invalide in revne, ki ne zmorejo plačevati zasebnih

---

storitev. Vse slabši je dostop do zdravstvenih storitev, do rehabilitacije, zdravstvene nege, patronažnih storitev, manjkajo negovalni oddelki, kjer bi usposobili bolnike za vrnitev v domače okolje. Iz poročila o potrebah starejših od 69 let, jih je le 15% deležno obiskov patronažne službe in le 6% jih obiščejo socialne službe. Le s pravočasnim odkrivanjem težav, z izvajanjem ustrezne pomoči na domu, z zdravstvenimi storitvami, lahko preprečujemo težja obolenja. Danes so prostovoljci nevladnih organizacij tisti, ki odkrivajo težave in posredujejo pri odgovornih službah. V zdravstvu pa se dejavnost patronažne službe vse bolj omejuje. Leta 1973 je bilo v Sloveniji 750 sester, danes 840, znano pa je, da se socialno-zdravstvena problematika vseh generacij stalno povečuje. Še posebej so v težavah starejše osebe in njihovi svojci, ki so zaradi težke bolezni, kot posledice delovne izčrpanosti, odvisni od tuje pomoči. Ostali so v vozičkih, v oskrbi svojcev, ki pa težko ali ne zmorejo zadostiti vse večjim potrebam teh oseb. Mnogi so prikrajšani za pravice glede na invalide s statusom s podobno prizadetostjo. V Sloveniji je približno 170.000 invalidov s statusom, približno 230.000 oseb pa je težko bolnih in s posledicami invalidnosti, med njimi je največ starejših.

Mnogo manj invalidnih oseb bi bilo, če bi pravočasno zagotovili ustrezno zdravljenje, rehabilitacijo in terapijo bolnikom po možganski in srčni kapi. Vsako leto je v Sloveniji nad 4.000 oseb prizadetih zaradi možganske kapi, prav toliko zaradi srčne kapi, vse več je bolnikov s poškodbami gibalnega sistema, približno 40% pa jih trpi zaradi posledic invalidnosti. To predstavlja v naši državi velik problem. Za boljše dostopnost v lokalnem okolju bi morali zato ustanavljati rehabilitacijske centre. Vse težje je pridobiti ortopedске pripomočke, ki jih potrebujejo zlasti tisti v domači oskrbi. Predpisi pa upoštevajo le nekatere vrste bolezni, ne pa stanje prizadetosti.

Na področju zaposlovanja starejši delavci vse težje ohranjajo delovna mesta. Starost je ovira za strokovni napredek, niso priznane delovne izkušnje, pomanjkljiva in težko dostopna sta prekvalifikacija in izobraževanje.

Mnogi starejši živijo v neprilagojenih stanovanjih, v višjih nadstropjih brez dvigal. To še zlasti velja za Ljubljano. Zaradi starosti in nizkih pokojnin nimajo pravice do posojila, da bi si izboljšali pogoje bivanja, ko nastopijo gibalne in druge ovire. V mestih bi morali pripraviti pregled starih stanovanjskih blokov in vgraditi nove naprave za lažje gibanje invalidnih in starejših oseb, kar je že praksa po Evropi. Toda v naši državi se tega odgovorni strokovnjaki ne zavedajo. Pri gradnji stanovanjskih sosesk pozabijo na starejše, ki potrebujejo manjša, starosti prilagojena stanovanja. Za starejše gradijo oskrbovana stanovanja izven mest, kar predstavlja dodatno izključevanje starejših, namesto da bi z integracijo življenja vseh generacij v soseskah prispevali k medgeneracijskemu sožitju.

Potrebe starejših se le delno upošteva. V Sloveniji čaka na domsko oskrbo 15.000 oseb, samo v Ljubljani blizu 7.000. Prosilcem se odgovarja, da bodo prišli na vrsto

---

“morda čez dve leti, če bo kdo umrl”. V Ljubljani se čaka več let, še zlasti, če želijo enoposteljno sobo, čeprav bi bilo dobro upoštevati pravico do zasebnosti. Cene domske oskrbe se povečujejo, še posebej sedaj, ko se gradijo domovi s koncesijo ali s privatnimi sredstvi. V domovih starejši nimajo opredeljenih pravic in odgovornosti, dosegljiv je le hišni red. Ker je kader preobremenjen in pomanjkljivo usposobljen, prihaja do kršitve odnosov do starejših. Pomoč na domu postaja vse večja potreba, kajti družina ne zmore izvajati vseh storitev. Potrebe naraščajo. Kar 25% starejših potrebuje pomoč že danes, država pa pokriva te potrebe le za 1.8% oseb. V evropskih državah ta dejavnost presega 12%. Revni si zahtevnih storitev ne morejo privoščiti.

Pomoč na domu je sicer zajeta v Strategijo za kakovostno staranje do leta 2010, toda z najnižjimi strokovnimi standardi. Človek v domači oskrbi, s težjo boleznijo ali invalidnostjo, potrebuje zdravstveno nego, storitve fizioterapije, delovno terapijo, svetovanje, posebno vrsto storitev za dementne in težje bolnike itd. Takih oseb je vse več. Pomoč na domu zajema v glavnem le gospodinjstvo in delno osebno nego. Ob sobotah, nedeljah in praznikih se pomoč ne izvaja, čeprav bi jo starejši potrebovali, še posebej tisti, ki živijo sami.

Izobraževanje postaja vsakodnevna potreba glede na vse večje zahteve sodobnega časa. Celotni programi Univerze za tretje življenjsko obdobje slonijo na samoplačevanju. Upoštevati bi morali pravico do izobraževanja, svetovanja, pravne pomoči, kar pa mnogim ni dosegljivo.

Zaradi ukinitve prevoznih linij iz oddaljenih krajev je vse težje zlasti starejšim, saj jim je onemogočen dostop do zdravnika, do raznih storitev, terapije, poslovnih opravil, ki jih je moč opraviti le v večjih centrih. Otežen je tudi dostop do malih trgovin z najnujnejšim kot je kruh, mleko in druge dnevne potrebščine, saj je v zadnjem času prenehalo obratovati več kot 400 malih trgovin. Ker so veliki trgovski centri oddaljeni, so starejšim nedostopni.

V medijih je vse manj oddaj za starejše, večino le-teh so ukinili. Mediji pa so lahko v veliko pomoč prav tistim, ki živijo doma in so pogostokrat osamljeni. Z uvajanjem nove informacijske tehnologije, ki je večini starejših in bolnih zaradi zdravstvenih ali ekonomskih vzrokov nedosegljiva, so starejši prikrajšani za pomembne informacije. Da je »vse na internetu« se sliši lepo in je koristna pridobitev, vendar je internet dosegljiv le za 11% starejših od 65 let. Davčna uprava npr. naroča, da so pritožbe možne po elektronski pošti. Podobni zahtevki so tudi s strani drugih poslovnih institucij. Tudi na zdravstvene preglede naj bi se naročalo preko elektronske pošte.

Direktorat za invalide pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve je prejel naročilo EU, da se v Akcijski program invalidov v 11 poglavju zajame tudi

---

starejše osebe s posebnimi potrebami. Program je lani Vlada Republike Slovenije sprejela, ostaja pa vprašanje, kako bomo reševali to občutljivo vprašanje. Lepo bi bilo, če bi te osebe pridobile vsaj parkirni izkaz za parkiranje pred zdravstvenimi in drugimi ustanovami.

Upokojeni strokovnjaki so deležni intelektualne diskriminacije. Kljub mnogim izkušnjam in znanju zaradi starosti ne morejo sodelovati v raziskovalnih projektih, ne morejo voditi raznih projektov, celo izvajanje projektov za starejše jim ni dovoljeno.

Podobe nasilja in diskriminacije

V zadnjih letih se končno le govori o nasilju, o zlorabah nad starejšimi, a le bolj potihlo. Teh pojavov starejši ne prijavljajo, ker niso zaščiteni, zanje ni varnih hiš, ne zagovornika in nimajo nobene možnosti umika. Odgovorne službe ne ukrepajo pravočasno, na sodiščih pa zadev ne jemljejo dovolj resno.

Pomanjkljivo je sodelovanje med odgovornimi službami, ki bi morale združevati strokovno znanje in etična načela. Vse več je tudi primerov, ko svojci želijo pridobiti status zmanjšanja opravilne sposobnosti, čeprav za to ne obstajajo vzroki. Zaradi zanemarjanja, zapuščanja in nasilja se star človek spremeni, zapre v svoje trpljenje in ni čudno, da ne odpre več srca ne vrat.

Starejši ljudje vse manj odločajo o sebi, pogosto v njihovem imenu odločajo svojci ali strokovne službe. Pri tem gre za preprosta življenjska vprašanja, na primer kje in s kom bo živel, kdaj se bo sam odločil za prehod v dom, kdo bo sprejemal pokojnino oz. urejal njegove zadeve, kako bo uredil dedovanje, saj je pogostokrat prisotno ponarejanje listin, podpisov ipd. Tudi pri volitvah so starejši, ki bivajo v domovih, prikrajšani, kajti upošteva se stalno bivališče, kjer so živeli pred tem in zato se mnogi zaradi boleznih volitev ne morejo udeleževati.

Zato je potreba po zagovorniku vse večja. V letu 2010 smo v Državnem svetu prvič spregovorili o zagovorništvu starejših in drugih ranljivih skupin. Enotno je bilo mnenje udeležencev, da se uvede zagovorništvo na lokalnem nivoju, ker bi le tako dosegli dostop do uporabnikov. Delo institucij na državnem nivoju se je pokazalo za neučinkovito in ljudem nedosegljivo. Zato je treba to vprašanje reševati takoj in skupaj z nevladnimi organizacijami pripraviti program. Te že danes opravljajo del teh nalog. V začetku bi kot primer lahko uvedli prostovoljstvo upokojenih strokovnjakov.

V medijih ni prostora za razne oddaje za starejše, pojavljajo se pretežno informacije o stroških pokojninskega ali zdravstvenega sklada za starejše. Kar po vrsti se ukinjajo oddaje za starejše, kot so bila npr. Petkova srečanja, Barve jeseni ipd. Nič pa se ne piše o veliki participaciji starejših pri pomoči mladim družinam na področju stanovanjske pomoči, 54% starejših varuje vnuke, v prostovoljstvu so

---

starejši na drugem mestu, neprecenljiv pa je njihov delež v kulturi in ohranjanju kulturno-zgodovinske dediščine in aktivnostih v društvih in raznih nevladnih organizacijah. Torej je aktivna in ustvarjalna dejavnost starejših dodana vrednost pri razvoju družbenega bogastva.

Pobude za preprečevanje diskriminacije

Kampanijo osveščanja je treba usmeriti v promoviranje načela enakosti, javnost seznanjati s posredno in neposredno diskriminacijo, z zakonodajnimi predpisi, z načini odkrivanja in ukrepanja ter o reševanju posledic diskriminacije. Ozaveščanje mora doseči širšo javnost, žrtve, strokovnjake in uslužbence v javnem sektorju, vzgojno-izobraževalnih ustanovah, še zlasti pa je treba zagotoviti ustrezen delež oddaj za starejše v medijih.

Promovirati je treba izboljšanje medgeneracijskega sožitja, solidarnosti, medsebojnega sodelovanja na vseh področjih, združevati strokovno znanje in doseči večjo odgovornost v skrbi za človekovo dostojanstvo vseh generacij. Izvajalske organizacije v zdravstvu, sociali, prometu, storitvenih dejavnostih je treba opozarjati na pomanjkljivosti glede dostopa in kakovosti njihovih storitev, jih izobraževati za boljšo komunikacijo z ranljivimi skupinami, kot so invalidi, starejši s posebnimi zdravstvenimi težavami (slabovidni, naglušni, gibalno ovirani itd.), kajti že z dobrimi odnosi lahko prispevajo h kakovosti storitev.

Posebno pozornost je treba nameniti informiranju ranljivih skupin. Pri tem naj se uporabijo tisti načini posredovanja informacij, ki so dostopni tem skupinam. Pospešiti je treba sprejem Zakona o podaljšani negi, kar bi prispevalo h kakovosti programov storitev v družinski in domski oskrbi. Povečati je treba pomoč tistim družinam, ki oskrbujejo starejše bolnike in invalide v smislu povečanja števila uporabnikov in strokovno obogatiti programe storitev.

Za večjo učinkovitost preprečevanja, odkrivanja in ukrepanja je treba združiti strokovno znanje, etično odgovornost državnih, javnih in drugih institucij, ki naj spremljajo tudi učinkovitost zakonodaje, stanje pravočasnega ukrepanja, razširiti pravno svetovanje uporabnikom in zaščititi žrtve diskriminacije.

Večjo pozornost naj država in njene institucije namenijo zagotavljanju pogojev za delovanje nevladnih organizacij, ki še zlasti na lokalnem nivoju lahko veliko storijo za osveščanje, informiranje in pomoč žrtvam. Pri tem je pomembno spoštovanje delovanja prostovoljcev, ki so nepogrešljivi na področju skrbi za ranljive skupine.

Razviti je treba raziskovanje negativnih pojavov nasilja, zlorab, diskriminacije, odkrivati njihove vzroke ter analizirati posledice, ki onemogočajo kakovost življenja. Potrebno je na novo opredeliti oblike diskriminacije ter pripraviti programe za uvajanje zagovorništva ranljivih oseb in poudariti naloge lokalnih skupnosti.

Predlogi za preprečevanje diskriminacije

- Predvsem je potrebna usmerjena kampanja osveščanja o načelih enakosti, seznanjanja s posredno in neposredno diskriminacijo, z zakonodajnimi predpisi, z načini ukrepanja, izboljšanja medgeneracijske solidarnosti in kakovosti medsebojnih odnosov. Ozaveščanje mora biti namenjeno širši javnosti, žrtvam, uslužbencem v javnem in zasebnem sektorju in izobraževalnih ustanovah. Še zlasti je treba zagotoviti ustrezen delež v medijih na vseh ravneh.
- Izvajalske organizacije (v zdravstvu, socialnih institucijah, v prometu, trgovinah) je treba opozarjati na pomanjkljivosti pri dostopanju in kakovosti storitev. Izvajalce in njihove uslužbence je treba izobraževati, da prepoznavajo diskriminatorne prakse, da so pozorni na ranljive skupine prebivalstva (invalidi, starejše in druge občane s posebnimi potrebami).
- Posebno pozornost je treba nameniti informiranju ranljivih skupin, ki jim nova tehnologija ni dostopna. Uporabiti moramo druge načine obveščanja, da bodo potrebne informacije dostopne vsem državljanom, tudi invalidom, starejšim osebam s posebnimi potrebami (slepi, slabovidni, gluhi, naglušni, gibalno ovirani, duševno in psihično prizadeti).
- Za večjo učinkovitost preprečevanja, odkrivanja in ukrepanja je treba združiti odgovorne državne, javne službe, ki morajo spremljati učinkovitost zakonodaje, ter pravočasno ukrepati v smislu zaščite ranljivih skupin prebivalstva.
- Posebno pozornost je treba nameniti zagotavljanju pogojev nevladnim organizacijam, ki lahko na lokalnih ravneh prispevajo k ozaveščanju in informiranju širše javnosti, veliko pa lahko naredijo v pomoč žrtvam in ranljivim skupinam.
- Razviti raziskovalno dejavnost o negativnih pojavih, odkrivati in odpravljati vzroke in posledice diskriminacije, ki vplivajo na kakovost življenja ljudi. Na novo je treba opredeliti oblike diskriminacije in usmeriti družbene akcije za preprečevanje vseh negativnih dejanj in izboljšati učinkovitost zakonodaje.
- Izvajalce zdravstvenega varstva je treba osvestiti, da nekatere njihove odločitve o omejevanju in opuščanju določenih storitev predstavljajo diskriminacijo starejših in ogrožajo njihovo zdravje. Poleg tega morajo v izobraževanju več pozornosti nameniti specifičnim posameznim boleznim pri starejših. Pridobiti morajo posebne komunikacijske veščine, ki olajšajo komunikacijo med izvajalcem in starejšim bolnikom, ustvarjajo starejšim prijazno zdravstveno varstvo in pomagajo odpravljati ovire, ki starejše

---

motijo pri uveljavljanju njihove pravice do zdravstvenega varstva.

- Prav tako je treba tudi starejše ozaveščati, da imajo pravico zahtevati, da starost in slabši ekonomski položaj ne moreta biti razlog za odtegnitev ali prikrajšanje za katerokoli zdravstveno storitev in da ne morejo biti izpostavljeni oviram, ki onemogočajo dostop do tako kakovostnega zdravstvenega varstva, kot je na voljo ostali t.i. »perspektivnejši« populaciji.
- Zagovorništvo starejših, bolnih ali drugače prizadetih oseb je treba uvesti takoj. V ta namen naj se pripravi zakonska osnova in strokovna usmeritev. Zagovornike je treba določiti na lokalnem nivoju, da bodo dosegljivi prav tam.
- Za večjo učinkovitost delovanja odgovornih institucij je zaradi bolj enotne strokovne terminologije treba takoj vspostaviti koordinacijo na nacionalni in lokalni ravni, kjer morajo biti zastopane vladne, nevladne in strokovne organizacije.

Mira SUVOROV

Predstavitev projektov EuROPEAN in STOP V.I.E.W.

V zadnjih dvajsetih letih se vse več pozornosti namenja nasilju nad starejšimi, vendar bo treba narediti še veliko, da bomo v celoti razumeli in opredelili ta pojav, čeprav je bil že prepoznan kot resen problem današnje družbe. Leta 2002 sta Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) in Mednarodna mreža za preprečevanje nasilja in zanemarjanja starejših (INPEA) poiskusili zbrati mednarodne podatke o nasilju nad starejšimi v osmih državah. V okviru teh prizadevanj je bil ZDUS povabljen k sodelovanju pri dveh mednarodnih projektih, ki ju financira Evropska komisija. Oba projekta se ukvarjata z nasiljem nad starejšimi.

Naslov prvega projekta je EuROPEAN (The European Reference Framework Online for the Prevention of Elder Abuse and Neglect - Preprečevanje nasilja nad starejšimi). Projekt se je pričel novembra 2009 in se bo zaključil novembra 2011. V projekt so vključene organizacije devetih držav: Nizozemska kot vodilni partner, Češka, Irska, Grčija, Italija, Avstrija, Poljska, Slovaška in Slovenija. Namen projekta je združiti nosilce socialne, zdravstvene in pravne politike, ki sprejemajo odločitve in akcijske plene, ter predstavnike NVO, raziskovalce in vso zainteresirano javnost, ki deluje na področju preprečevanja nasilja nad starejšimi. Na enem mestu smo želeli pridobiti čim več podatkov, mnenj in znanj za oblikovanje končnega temeljnega dokumenta, ki bo preveden v enajst jezikov.

Nizozemskim kolegom smo posredovali rezultate nacionalne raziskave, pri kateri so sodelovali naši strokovnjaki. Raziskava je pokazala, da je nasilje nad starejšimi prvenstveno vprašanje človekovih pravic. Iz predstavljenih raziskav je razvidno, da številne posledice nasilja preprečujejo starejšim živeti dostojanstveno in neodvisno življenje in se udeleževati družbenega in kulturnega dogajanja, ki je v skladu s 25. členom Listine o temeljnih pravicah EU ena temeljnih človekovih pravic. Dejavnika, kot sta diskriminacija starejših in diskriminacija starosti, ustvarjata razmere in vzdušje, ki spodbuja k nasilju nad starejšimi.

Na tej podlagi poteka raziskovanje v različnih državah, to pa je lahko celo odvisno od ozadja ali oblik nasilja nad starejšimi. Od tod ugotovitev, da bi bilo potrebnih več raziskav, ki bi lahko določile kazalce nasilja nad starejšimi. Le-ti pa

---

bi, poleg že omenjene raziskave, koristili kot osnova za oblikovanje širše opredelitve. Prav tako smo že zaključili in posredovali v obdelavo tudi drugi del projekta, to je primere dobrih praks v preprečevanju nasilja nad starejšimi. Končni dokument bo novembra 2011 predstavljen tudi Evropski komisiji. Vzporedno z realizacijo nalog oz. pridobivanjem vsebin je potekala razprava preko spletnega portala <http://www.preventelderabuse.eu>, na katerem so bili objavljeni članki in relevantni dokumenti širšega obsega na temo problematike nasilja nad starejšimi.

K sodelovanju pri drugem projektu je bil ZDUS povabljen januarja 2011. Projekt nosi naslov STOP V.I.E.W. (Stop Violence Against Elderly Women – Ustavimo nasilje nad starejšimi ženskami). Že sam naslov pove, da bomo lahko na osnovi izkušenj iz projekta *Nasilje nad starejšimi* uspešno sodelovali tudi v novem projektu. Projekt se je začel februarja 2011 in se bo zaključil 30. januarja 2013. V njem sodelujejo Italija kot vodilni partner, Portugalska, Španija, Francija, Bolgarija in Slovenija. Cilj projekta je spoznati motive nasilja nad starejšimi ženskami in njegove posledice v različnih deželah, povečati poznavanje tega pojava in prepoznavanja občutljivosti ljudi za potrebe in težave starejših žensk, da bi jih lahko bolje zaščitili, izvajali preventivne akcije v različnih situacijah in jim s tem omogočili bolj varno življenje. Namen projekta je vzpostaviti in razširiti socialne mreže, omogočiti ogroženim ženskam svetovanje, zaščito in pomoč tam, kjer živijo, na način mobilizacije strokovnjakov in prostovoljcev.

Prepričani smo, da bosta oba projekta oziroma navedene projektne raziskave pripomogle k boljšemu razumevanju problematike nasilja nad starejšimi na nacionalni in evropski ravni. Hkrati pa bomo v sodelovanju z drugimi državami iskali najboljše rešitve za spopadanje z nasiljem nad starejšimi.

Diskriminacija starejših in posledice - izkušnje Društva SOS telefon

V pravnem smislu je diskriminacija z zakonom prepovedano neenako obravnavanje osebe ali skupine v primerjavi z drugo osebo ali skupino zaradi ene ali več osebnih okoliščin. V širšem sociološkem smislu pa je diskriminacija oblika družbene prakse, ki praviloma temelji na predsodkih in stereotipih, globoko zakoreninjenih v kulturi določene družbe.

Pravica vsakega človeka je, da ni izpostavljen kakršnikoli obliki diskriminacije. Pravil (resničnih ali izmišljenih) dominantne kulture nikoli ne moremo uporabljati za opravičevanje sovražnega govora ali diskriminacije na temelju

- starosti,
- vere,
- spola,
- spolne usmerjenosti,
- etnične pripadnosti ali druge identitete ipd.

Diskriminacijo pogosto spremlja nasilje. Na splošno lahko trdimo, da nasilje ustvarja diskriminacijo in jo obenem tudi ohranja. Nasilje je dejanje, ki omejuje voljo ali svobodo neke osebe. Nasilje negativno vpliva na telesno in psihično zdravje posamezne osebe. Prav tako nasilje negativno vpliva na identiteto neke osebe. Nasilje je tudi oblika nadzora in pritiska, ki lahko vključuje

- čustveno, socialno ali ekonomsko prisilo,
- omejevanje in pritisk,
- telesno poškodovanje.

Oblike nasilja, ki jih doživljajo starejše osebe

Najpogosteje družba opredeli, da neka oseba doživlja nasilje, ko gre za fizično nasilje (vidne poškodbe). Opazimo pretepanje, klofutanje, brcanje, porivanje, lasanje, davljenje, dušenje, poškodovanje s hladnim in/ali strelnim orožjem oz. grožnje s tem.

Psihično nasilje je najpogosteje prisotno nasilje. Gre za zmerjanje, poniževanje, vpitje, nenehno prepiranje, izsiljevanje, grožnje, preprečevanje stikov z drugimi

---

ljudmi (zaklepanje v stanovanje), omejevanje gibanja, pogosto nadzorovanje, zasledovanje, preverjanje po telefonu ali drugače, ljubosumje, prilaščanje, prepovedovanje in ukazovanje.

Ekonomsko nasilje je prav tako pogosto nasilje, ki ga doživljajo starejši. To velja v času ekonomske krize za še posebej pereč problem. Zajema jemanje denarja in razpolaganje z njim (pogosto celo slišimo: »Jaz že vem, kaj je najbolje zanj/zanjo!«). Pri ekonomskem nasilju gre za zlorabe bančnih kartic, prisile k podpisu pogodbe, oporoke, omejevanje osnovnih življenjskih potrebščin (hrane, oblačil, higienskih pripomočkov).

Starejše osebe doživljajo tudi spolno nasilje. Gre za vsiljivo besedno napeljevanje k spolnosti, siljenje k spolnim odnosom, posiljevanje.

Prepoznamo tudi zanemarjanje, ki je po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini tudi oblika nasilja, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin (odtegotanje življenjsko nujnih stvari – zdravil, hrane, oblačil...).

Strukturno nasilje je vrsta družbenih in ekonomskih nepravilnosti, ko povzročitelja ne moremo natančno določiti (subtilna, nedoločljiva, skrita oblika nasilja) in ki zaradi svoje samoumevnosti (zadeva same temelje delovanja družbe) pogosto ostaja neopaženo. Strukturno nasilje je statično, nevidno, tiho (nevidni mehanizmi prisiljevanja, discipliniranja in reprodukcije družbenih odnosov). Vgrajeno je v strukturo in se kaže kot neenaka moč ter posledično kot neenake življenjske možnosti (Johan Galtung).

Dejavniki tveganja, da do nasilja prihaja, so:

- fizična, čustvena, materialna odvisnost od povzročitelja/ce nasilja,
- psihična in/ali fizična prizadetost žrtve (invalidnost),
- izoliranost,
- preobremenjenost in izčrpanost osebe, ki izvaja oskrbo,
- zloraba alkohola in drugih drog,
- revščina.

Do nasilja nad starejšimi osebami prihaja pogosto tam, kjer menimo, da je zanje najbolj poskrbljeno in kjer se počutijo najbolj varne, to je:

- v družinskih, partnerskih in sorodstvenih odnosih,
- v skrbstvenih odnosih (domovi za starejše, zavodi, bolnišnice),
- v institucijah, s katerimi starejši komunicirajo, urejajo svojo eksistenco oz. položaj.

Starejše ženske, ki danes predstavljajo velik delež svetovne populacije, so pogosto žrtve specifičnih oblik nasilja, od telesne, spolne in psihične zlorabe do finančnega

---

izkoriščanja ali zapostavljanja ter zaničevanja, ki ga lahko povzročajo družinski člani in članice. Ženske so ogrožene zaradi nasilja v družini v vsaki fazi svojega življenja povsod po svetu.

Pogoste posledice preživetega nasilja so nezaupanje v institucije, depresije in druge psihične motnje, odvisnost od alkohola, zdravil, drog, motnje hranjenja, nespečnost, nezmožnost normalnih socialnih odnosov, v skrajnih primerih celo duševne in telesne bolezni. V večini primerov se med seboj prepleta več dejavnikov, posledica pa je, da žrtev nasilja vztraja v nasilnem odnosu.

Kot družba lahko na področju preprečevanja nasilja nudimo žrtvam podporo, jih usmerjamo k ukrepanju. Pomembno je:

- spoštovanje in dostojanstvo do starejših,
- poslušanje, podpora, vzpodbujanje, pohvala (informacije o oblikah pomoči, ko gre za žrtve nasilja...),
- zaupna oseba – socialna mreža,
- usmerjanje na institucije – oblike strokovne pomoči vladnih in nevladnih organizacij.

Naloge, ki jih je treba jasno zastaviti in nato spremljati njihovo uresničevanje, so:

- posluš državnih organov in lokalne skupnosti,
- omogočanje nudenja pomoči – zdravstvo (dostopnost, čakalne vrste...),
- financiranje programov, ki omogočajo večjo kvaliteto življenja starejšim (prostorska in kadrovska stiska v domovih starejših, medsebojna pomoč starejših – druženje, ozaveščanje),
- možnosti, da starejši ljudje lahko ostanejo v domačem okolju – nudenje pomoči (omogočiti pomoč “rdeči gumb” za prebivalce celotne Slovenije),
- omogočanje dostopnosti (ureditev prevozov) do zdravnika, institucij, trgovine, pošte (poštni nabiralniki) itd.,
- ureditev infrastrukture za potrebe starejših, bolnikov in invalidov (klančine, primerna izbira gradbenih elementov, materialov - steklo, ogledala, brušeni materiali – marmor),
- ureditev v avtobusnem in železniškem prometu – prilagojeno starejšim ali težje gibljivim (primeri padcev na avtobusih...).

Za preprečevanje nasilja, neenakosti in s tem diskriminacije je pomembno:

- izvajanje Zakona o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, št.16/2008). Četrti člen tega zakona govori o *posebnem varstvu in skrbi* in v tretjem odstavku določa, da so posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam deležne starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase);
- izvajanje protokolov;

-
- informiranje žrtev nasilja o njihovih pravicah, možnostih (izrek ukrepa prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi).

Vsem mora biti vodilo, da je življenje brez nasilja temeljna človekova pravica, ki se mora zagotavljati tako v zasebnem kot v javnem življenju.

Uresničevanje obvez Republike Slovenije v zvezi s preprečevanjem diskriminacije na področju izvajanja storitev in programov socialnega varstva

O diskriminaciji zaradi starosti govorimo takrat, ko opazimo pojave neenake obravnave starejših ali ko gre za drugačno odzivanje okolja na to starostno skupino. Obstaja tako pozitivna kot negativna diskriminacija. V Sloveniji nimamo ustreznih podatkov, na osnovi katerih bi lahko ocenili razsežnosti tega pojava. Zagotovo pa vemo, da diskriminacija med starejšimi obstaja, da ni redek pojav, ter da še nimamo ustreznih mehanizmov za njeno spremljanje in preprečevanje. Tako kot na področju preprečevanja nasilja v družini, bi morala za diskriminacijo veljati ničelna toleranca. Tudi, če bi zabeležili samo nekaj primerov diskriminacije, je to nesprijemljivo ravnanje, ki ga moramo spremeniti. Stereotipov in negativnih podob o starosti je v naši družbi še veliko in imajo močan vpliv na pojav diskriminacije. Diskriminiran je lahko kdorkoli in kjerkoli. Mnogi diskriminacijo še vedno jemljejo kot nekaj, na kar ne morejo vplivati, ali se z njo povsem sprijaznijo, še posebej v primeru, ko je takšno ravnanje sprejeto s strani večine prebivalstva.

Pomembno je, da ljudje poznajo svoje pravice, zato je osveščanje prebivalstva med pomembnimi nalogami družbe. Vedeti morajo, kam se lahko pritožijo in kje lahko poiščejo pomoč in zaradi tega ne smejo biti izpostavljeni negativnim posledicam. Diskriminacijo lahko povzročajo posamezniki, skupine ljudi ali institucije. Glede na to, da prihajam z Direktorata za socialne zadeve, se bom omejila na diskriminacijo, do katere lahko prihaja v okviru storitev in programov socialnega varstva.

Naši uporabniki lahko pridejo v neenak položaj zaradi neenake dosegljivosti in dostopnosti socialno varstvenih storitev (izbira med možnimi storitvami ni zagotovljena v vseh okoljih; neenako plačilo za primerljive storitve, še posebej med cenami domov v javnih zavodih in pri zasebnikih ter med storitvami, ki jih v različni višini sofinancirajo občine). Pomembno bo k enakosti prispeval sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo (v pripravi), ki bo omogočil

---

dostopnost storitev dolgotrajne oskrbe vsem prebivalcem, ki jo potrebujejo, ter izenačil pravice med vsemi upravičenci ne glede na kraj bivanja ali na vrsto pomoči. Delno bodo omenjene neenakosti odpravljene tudi z dopolnitvijo mreže storitev socialnega varstva v okviru novega Nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2011-2020 ter v okviru zakonodaje, ki je v pripravi.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ) v letu 2011 sofinancira približno 380 različnih programov socialnega varstva, za kar bo v tem letu namenilo 13 milijonov evrov. Večina prijaviteljev je iz mestnih občin oziroma večjih občin, zato vsi razpoložljivi programi niso v enaki meri zagotovljeni vsem uporabnikom. Da bi v vseh občinah v večji meri zagotovili programe socialnega varstva, ki so prilagojeni potrebam prebivalcev lokalnega okolja, je v nacionalnem programu predlagano, da se manjši dopolnilni programi v večji meri organizirajo v lokalnih skupnostih.

Diskriminacija se lahko pojavi tudi v nasprotni situaciji, ko se ljudje, ki imajo povsem drugačne potrebe, obravnavajo na enak način. Odprava tovrstne diskriminacije je v veliki meri povezana s koncepti dela na področju socialne oskrbe, ki v vse večji meri upoštevajo načelo individualnega načrtovanja, torej prilagajanje storitev potrebam posameznega uporabnika. Mnogo stereotipov, ki posledično povzročajo diskriminacijo, se veže na premajhno poznavanje potreb starejših ali razumevanje znakov njihove bolezni. Kot nazoren primer tega lahko vzamemo demenco in težave, ki se zaradi nerazumevanja oseb z demenco ustvarjajo v družini obolelega z demenco (in pogosto prerasejo tudi v nasilje) ter tudi v njegovi širši okolici. Da bi ustrezno izobrazili osebe v domovih in zagotovili primerljivo kakovost obravnave oseb z demenco na področju institucionalnega varstva starejših, je ministrstvo v sodelovanju s SSZS pripravilo Usmeritve za delo v domovih. Še pred jesenjo pa bomo oblikovali tudi delovno skupino, ki bo pripravila Smernice za delo z dementnimi, kot strateški dokument, ki bo za daljše obdobje začrtal razvoj na tem področju in zajel uporabnike v vseh storitvah socialnega varstva.

Čeprav so zakonodaja in strateški dokumenti držav pomembni za boj proti diskriminaciji, pa naše izkušnje in izkušnje EU kažejo, da jim morajo slediti aktivnosti s konkretnimi ukrepi. V nadaljevanju želim opozoriti na nekaj nalog, ki lahko prispevajo k boljšemu odkrivanju in preprečevanju diskriminacije med starejšimi:

- sodelovanje starejše generacije pri ključnih dokumentih, ki določajo kakovost življenja starejših (z MDDSZ in ZDUS je bil podpisan Dogovor o sodelovanju, v okviru katerega delujejo tudi delovne skupine po posameznih področjih; ZDUS sodeluje v delovni skupini za pripravo Nacionalnega programa socialnega varstva: okrepljeno je bilo sodelovanje z ZDUS v

-
- razpravah o vsebini naslednje strategije za področje starejših, ki bo prav tako poskušala dati svoj prispevek k boju proti diskriminaciji);
- Strategija za kakovostno staranje prebivalstva, solidarnost in sožitje generacij v Sloveniji 2011-2020 bo vsebovala štiri ključne strategije za doseg ciljev, in sicer: izboljšati vzgojo za medgeneracijsko sožitje, solidarnost in sodelovanje ter spodbujati pozitiven odnos do starosti; omogočiti pripravo na starost in upokožitev; spodbujati aktivno in zdravo staranje ter izboljšati vključenost starejših v družbo; zagotoviti sodoben sistem dolgotrajne oskrbe. Strategija bo pomemben poudarek namenila nasilju nad starejšimi, zlorabam in diskriminaciji ter nalogam lokalnega okolja, ki ima pomembno vlogo pri kakovosti življenja ljudi v starosti;
  - na MDDSZ smo podprli tudi predloge ZDUS v zvezi z malim delom, Uradom za starejše (ni bilo možno realizirati) in vzpostavitev zagovornika za starejše (zakon nastaja);
  - pozitivne izkušnje na področju prepoznavanja in preprečevanja nasilja v družini (zakon in podzakonski akti, ki predpisujejo tudi način sodelovanja med pristojnimi resorji in NVO, povečano število izobraževanja za strokovne delavce in sodelovanje resorjev in nevladnimi organizacijami (NVO) na skupnih izobraževanjih, razvoj dobrih praks sodelovanja na lokalnem nivoju, odprti telefon za žrtve nasilja...), bi lahko prenesli tudi na področje diskriminacije;
  - k odkrivanju in preprečevanju diskriminacije prispeva tudi okrepljen nadzor pristojnih institucij, pa tudi prisotnost svojcev in prostovoljcev;
  - okrepiti izobraževanje strokovnih delavcev, svojcev in okolja za odkrivanje in preprečevanje nasilja, zlorab in diskriminacije ter okrepiti pomoč družini pri oskrbi starejšega družinskega člana;
  - okrepiti sodelovanje z NVO, ki imajo pomembno vlogo pri odkrivanju nasilja, zlorab in diskriminacije in pri izražanju mnenj tistih, ki jih zastopajo. Hkrati pa skrbijo tudi za boljšo osveščenost ljudi;
  - okrepiti osveščanje starejših ter okrepiti sodelovanje pristojnih resorjev in NVO pri organizaciji skupnih kampanij proti nasilju, zlorabam in diskriminaciji starejših.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve se zavedamo, da dosledno izvajanje zahtev Evropske listine pravic in odgovornosti starejših, potrebnih dolgotrajne oskrbe in podpore, pomeni tudi veliko manjše možnosti za pojave kot so nasilje, zlorabe in neenaka obravnava naših uporabnikov. Zato so pravice, ki so zapisane v tej listini, za nas obveza, naše nadaljnje aktivnosti pa usmerjene v cilj, da se pravice uporabnikov zagotavljajo dosledno in pri vseh izvajalcih socialno varstvenih storitev.

Mag. Dunja OBERSNEL KVEDER

Diskriminacija starejših v zdravstvenem varstvu

35. člen Listine o osnovnih pravicah v EU zagotavlja vsakomur pravico do dostopa do preventivnega zdravstvenega varstva in pravico do zdravljenja pod pogoji, ki so določeni v nacionalni zakonodaji in praksi.

Neenak dostop do zdravstvenega varstva v EU

Članice EU so se s sprejetjem Listine o osnovnih pravicah v EU in Lizbonske pogodbe zavezale, da bodo preprečevale diskriminacijo svojega prebivalstva zaradi starosti, spola, rase, etničnega porekla, vere, invalidnosti in spolne usmerjenosti. Listina, ki jo je sprejel Evropski parlament že leta 2000, je po sprejemu Lizbonske pogodbe leta 2009 postala tudi zavezujoč pravni akt, tako kot vse ostale pogodbe EU.

Agencija za osnovne pravice v EU je ugotovila, da na evropski ravni obstaja zaščita pred vsemi oblikami diskriminacije le na področju zaposlovanja, medtem ko evropske prebivalke in prebivalci na drugih področjih niso zavarovani pred diskriminacijo, kot na primer pri dostopu do zdravstvenega varstva. Še slabše so zavarovani pred diskriminacijo zaradi kombiniranih razlogov, na primer zaradi starosti in spola, in to na evropski kot v mnogih primerih tudi na nacionalni ravni.

Ker obstajajo dokazi, da raven zdravja in dostopnost do zdravstvenega varstva zelo zavisita od socialno-ekonomskega položaja posameznika, njegovega etničnega porekla, starosti, spola, invalidnosti in migracijskega statusa, se je Agencija za osnovne pravice v EU odločila za izvedbo raziskave o neenakosti, večplastni in intersektorski diskriminaciji pri dostopu do zdravstvenega varstva v EU. V raziskavo se je vključilo pet držav (Avstrija, Češka, Italija, Švedska, Velika Britanija). Ugotovitve te raziskave bodo uporabljene za uspešno preprečevanje diskriminacije med članicami EU in širše.

Stanje v Sloveniji

V Sloveniji je stanje podobno kot v drugih članicah EU, kjer starejši vedno težje uveljavljajo pravico do zdravstvenega varstva. V 51. členu slovenske ustave je sicer

---

jasno zapisano, da ima vsakdo pravico od zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon, in tudi zakonsko pravico do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. V 7. členu Zakona o pacientovih pravicah je izrecno prepovedana diskriminacija, oziroma kršitev pravice do enakopravnega dostopa in obravnave pri zdravstveni oskrbi glede na spol, starost, narodnost, raso ali etnično poreklo, vero, invalidnost, spolno usmerjenost ali drugo osebno okoliščino. Tudi kot članica EU je Slovenija zavezana, da spoštuje evropski pravni red in tako preprečuje neenak dostop do zdravstvenega varstva vsem ranljivim skupinam, pa tudi starejšim.

Kljub trdnim zakonskim zagotovitvam pa je na izvedbeni ravni pravica do enakopravnega dostopa do zdravstvenega varstva za starejše vedno pogosteje kršena. Razlogi so različni: od tega, da so politiki in strokovna ter laična javnost premalo osveščeni o tem, kaj pomeni diskriminacija zaradi starosti, do tega, da zaradi neprestanih finančnih težav v zdravstvu iščejo racionalizacijo in zmanjšanje stroškov dela na vse mogoče načine, tudi na račun slabšega dostopa in zdravstvene obravnave starejših.

Vse pogosteje slišimo, da se zdravstveni sistem nenehno draži zaradi staranja prebivalstva. Poglobljen razmislek in ne prav zahtevna analiza pa pokazeta, da se zdravstveni sistem draži v veliki meri zaradi razvoja novih in vedno dražjih tehnologij in zdravil, ter vedno višjega standarda zdravstvenih delavcev. Seveda se do določene mere draži tudi zaradi večjega števila kroničnih bolezni, ker je razvoj medicinske stroke omogočil boljše zdravljenje in podaljševanje preživetja. Te napačne predstave zelo škodljivo vplivajo na politične in strokovne odločitve, kako urediti učinkovit in kakovosten ter finančno vzdržen zdravstveni sistem. Pri tem pa se pogloblja diskriminacija starejših in poslabšuje njihov dostop do zdravstvenega varstva. To se v praksi kaže na različne načine, ki jih še posebej občutijo starejši:

- ne načrtujejo se preventivni programi,
- omejuje se dostop do najnovejših metod zdravljenja,
- opuščajo se določene metode zdravljenja,
- povečujejo se cene storitev in zdravil,
- ustvarjajo se najrazličnejše ovire za starejše.

V obstoječe tri nacionalne programe (Zora, Dora, Svit) so vključeni le ljudje do starosti 65 oziroma 69 let, kljub temu, da je obolevnost zaradi teh rakavih obolenj med starejšimi dokaj visoka. Nekatere druge preventivne aktivnosti, kot so merjenje kostne gostote, merjenje PSA v krvi za zgodnje odkrivanje raka na prostati, pa se časovno in finančno omejuje. V zadnjem času se tudi dogaja, da najnovejše metode zdravljenja, kljub dokazanemu učinku na izboljšanje zdravja in kakovost življenja, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev v zdravstvenem sistemu niso vključene v storitve, ki se pokrivajo z obveznim zdravstvenim zavarovanjem. To velja tudi za nekatera novejša zdravila. Poleg tega opažamo, da se pri starejših

---

opuščajo nekateri dražji postopki in posegi v diagnostiki in zdravljenju, kar vodi v neustrezno in nezadostno zdravljenje, posebno v ortopediji in rehabilitaciji. Take odločitve zagovarjajo tudi priznani strokovnjaki, ki s sprejemanjem neoliberalnih zakonitosti, ki naj bi zagotavljale učinkovit in vzdržen zdravstveni sistem, v imenu konkurenčnosti in profita dovoljujejo, da bogatejši in mlajši dobijo boljše storitve, do katerih pridejo tudi hitreje. Takšne storitve in nova, dražja zdravila, morajo zato delno ali v celoti pokriti bolniki z lastnimi sredstvi. Razumljivo je, da takšen pristop najbolj prizadene prav starejše, ki imajo slabše finančne možnosti kot ostalo prebivalstvo, večje število pa jih živi tudi na robu preživetja in v revščini.

Na diskriminacijo starejših v zdravstvenem varstvu močno vplivajo tudi druge ovire, ki bolj obremenjujejo starejše ljudi kot ostalo mlajšo populacijo. Sem sodijo informacije in navodila, ki niso prilagojena starejšim, ki imajo težave s spominom, sluhom, sposobnostjo obvladovanja računalnika kot so na primer navodila po odpustu iz bolnišnice, navodila o jemanju zdravil, naročanje na pregled preko telefona ali preko računalnika.

Preprečevanje diskriminacije starejših v zdravstvenem varstvu

Vse naštete kršitve pri dostopu do zdravstvenega varstva in obravnave kažejo na nedvoumen diskriminatoren odnos zdravstvene politike do starejših. Zato starejši zahtevamo, da se aktivno pristopi k preprečevanju diskriminacije starejših v zdravstvenem varstvu z naslednjimi aktivnostmi:

1. krepiti solidarnost v financiranju zdravstvenega sistema,
2. povečati osveščenost politikov in zdravnikov za prepoznavanje in odpravljanje diskriminatornih praks,
3. izobraževanje zdravnikov za zdravljenje starejših,
4. ustvarjanje starejšim prijaznejših pogojev in okolja,
5. osveščanje starejših o njihovih pravicah.

Solidarnost pri financiranju zdravstvenih storitev je treba okrepiti tako, da bodo storitve, ki jih starejši potrebujejo, dostopne vsem ne glede na njihov socialno-ekonomski položaj. Pri uresničevanju teh vrednot in usmeritev se moramo politiki zavedati, da je diskriminacija starejših v zdravstvenem varstvu v nasprotju z evropskim in slovenskim pravnim redom in da je spoštovanje pravic civilizacijska pridobitev, ki jo moramo upoštevati tudi pri ohranjanju zdravja starejših.

Vse izvajalce zdravstvenega varstva je treba osvestiti, da nekatere njihove odločitve o omejevanju in opuščanju določenih storitev predstavljajo diskriminacijo starejših in ogrožajo njihovo zdravje. Poleg tega morajo v svojih izobraževanjih več pozornosti nameniti specifičnostim posameznih bolezni pri starejših. Pridobiti morajo tudi posebne komunikacijske veščine, ki lajšajo komunikacijo med izvajalcem in starejšim bolnikom, ustvarjajo starejšim prijazno zdravstveno

---

varstvo in pomagajo odpravljati ovire, ki starejše motijo pri uveljavljanju njihove pravice do zdravstvenega varstva. Prav tako je treba tudi starejše osvestiti, da imajo pravico zahtevati, da starost in slabši ekonomski položaj ne moreta biti razlog za odtegnitev ali prikrajšanje za katerokoli potrebno zdravstveno storitev in da ne morejo biti izpostavljeni oviram, ki jim onemogočajo dostop do tako kakovostnega zdravstvenega varstva, kot je na voljo ostali, t.i. »perspektivnejši« populaciji.

Mag. Zdenka TIČAR

Preprečevanje diskriminacije na kurativnem in preventivnem področju zdravstvenega varstva

Za preprečevanje diskriminacije je odgovorna celotna družba. Vsak posameznik pa se mora zavedati, da ima pravico do odločanja tako v času bolezni kot tudi, ko ostari in je odvisen od tuje pomoči.

Diskriminacija starejših v zdravstveni dejavnosti se pojavlja v različnih oblikah. Tako so to lahko zgolj opozorila o naraščanju stroškov v zdravstvu zaradi naraščanja starejših pacientov in staranja prebivalstva, po drugi strani pa moramo zagotavljati enakomerno dostopnost do zagotavljanja zdravstvenih storitev in informiranosti. V tem kontekstu tudi ne moremo govoriti zgolj o pacientu pač pa tudi o zaposlenih v zdravstveni dejavnosti, ki so zaradi določenih omejitev prisiljeni opustiti delo, čeprav bi bilo njihovo znanje, ob pomanjkanju zdravstvenih delavcev, še kako dobrodošlo. Res je, da se v starosti povečujejo kronična obolenja, z razvojem stroke pa se povečujejo tudi možnosti zdravljenja in podaljševanja življenja. Uvajajo se številne nove tehnologije in zdravila, ki jih razvijajo farmacevtske družbe, ki so vse dražja. Pojavlja se polifarmacija, o kateri prebivalci niso dovolj dobro obveščeni. Skratka gre za široko področje, kjer se pojavlja diskriminacija tako na strani izvajalcev kot tudi uporabnikov. Zavedati pa se moramo, da stroške v zdravstvu povečuje obolevnost in ne starost sama po sebi.

Ministrstvo za zdravje podpira predvsem preventivne programe, saj z njimi zmanjšujemo pojav bolezni in ostalih dejavnikov tveganja. Preventivni programi so ključni za doseganje pozitivnih sprememb. Preventivni programi, ki so se in se uvajajo v slovenskem prostoru (ZORA, DORA in SVIT), so presejalni testi, ki pripomorejo k izboljšanju zdravstvenega stanja in zgodnjemu odkrivanju obolenj. Ostali preventivni programi pa pomagajo k ustrezni fizični aktivnosti in zdravemu načinu življenja, ki se odraža tudi v starosti. Zavedati se moramo, da so presejalni testi v določenem starostnem obdobju pomembni predvsem pri zgodnjem odkrivanju bolezni in da pričakujemo večjo odzivnost prebivalstva tudi z ukrepi promocije s strani nevladnih in strokovnih organizacij.

Primarno zdravstveno varstvo

Dostopnost do primarnega zdravstvenega varstva je zagotovljena na celotnem

---

območju Slovenije. V letošnjem letu se uvajajo referenčne ambulante, ki bodo omogočile, da bodo pacienti v določenih primerih obravnavale diplomirane medicinske sestre. S tem bodo osebni zdravniki razbremenjeni. Vsi pacienti bodo v referenčnih ambulantah obravnavani po protokolih in ob odstopanjih napoteni k osebnemu zdravniku. Trenutno že deluje 60 ambulant, v nadaljevanju jih je predvidenih še 40. V prihodnosti se predvideva, da bodo vse ambulante na primarnem nivoju imele enak način dela. Vsaka diplomirana medicinska sestra mora za določen program svoje znanje še dodatno nadgraditi z ustreznim izobraževanjem. Tako bo v veliko pomoč osebnemu zdravniku, več časa bo posvetila pacientu in ga z ustreznimi nasveti in obravnavo spremljala.

Patronažna služba

Patronažna služba je organizirana glede na število prebivalcev. Trenutni normativ je 2.500 prebivalcev na patronažno medicinsko sestro. Zaradi vse večjih potreb po kurativnih obiskih, kar je posledica tudi krajših ležalnih dob v bolnišnicah, pa so v nenehnem upadu preventivni obiski. Preventivni obiski pri starostniku bi morali biti izvedeni bolj pogosto, kajti patronažna služba je pomembna zaradi narave dela, ki omogoča zaznavanje odstopanj v smislu diskriminacije, zlorab in tudi nasilja v domačem okolju. Zdravstveni delavci so dolžni vsako zaznavanje teh pojavov prijaviti, kar jim omogočajo tudi pravne podlage.

Sekundarna raven je pomembna predvsem glede odkrivanja diskriminacije pri obravnavah starejših pacientov, ki zaradi bolezni, starosti ali drugih vzrokov niso deležni ustrezne obravnave. Glede diskriminacije je jasno dejstvo, da je mnogo raziskav opravljenih glede izvajalcev zdravstvene dejavnosti, zelo redko pa se pojavljajo raziskave pri pacientih. Kljub temu pa se v zadnjih letih krepi vloga zastopnika pacientovih pravic. Zakon o pacientovih pravicah (Uradni list RS, št. 15/08) v 7. členu opredeljuje prepoved diskriminacije. Pacient ima po tem zakonu tudi možnost pritožbe preko zastopnika pacientovih pravic, ki delujejo po celotnem območju Slovenije. Število obravnavanih primerov pri zastopnikih pacientovih pravic se povečuje iz leta v leto. Iz tega izhaja, da imajo pacienti možnost uveljavljanja svojih pravic in se tega vedno več poslužujejo, le-to pa jim omogoča država z zakonsko podlago in ustrezno dostopnostjo do zastopnikov.

Boštjan VERNIK ŠETINC

Vloga zagovornika načela enakosti

Posvet je pomembna spodbuda za tesnejše sodelovanje med institucijami in civilno družbo ter za osveščanje vseh o potrebi in o pomenu varstva pred diskriminacijo, tudi zaradi starosti. Sam ga jemljem tudi kot priložnost, da kot zagovornik prisotnim predstavim svoje delo, vizijo in strategijo, zlasti ključne ugotovitve in predloge za izboljšanje stanja varstva pred diskriminacijo. Menim, da je skrajni čas, da se naposled vsakdo, ki živi v slovenski družbi, iskreno vpraša, ali smo lahko zadovoljni s sistemom varstva pred diskriminacijo kot ga imamo, in če ne, zakaj je tako, kaj bi lahko naredili, kaj smo sposobni in kaj dolžni storiti, da bi lahko postali bolj vključujoča družba. Takšna, ki vsakomur jamči, da je lahko to kar je in da, ob polnem priznanju in spoštovanju njegovega dostojanstva, izvršuje vse svoje pravice in dolžnosti ter uživa življenjske priložnosti. Da se samouresničuje brez vsakega neupravičenega, globoko nepravičnega razlikovanja zaradi osebnih okoliščin kakršna je npr. starost.

Večplastnost problema diskriminacije

Pridobljene ali prirojene lastnosti v nobenem primeru ne smejo biti razlog za kratenje posameznih pravic, ali za to, da bi se osebam s takšnimi lastnostmi le-te priznavale oz. varovale le v manjši meri. Ta zahteva je izraz priznanja enake vrednosti vsakega človeškega bitja ne glede na to, kaj ta oseba je. Dostojanstvo človeka ni le njegova pritiklina, nekaj, kar mu pripada, temveč je njegova lastnost. Če pojem človeškega ne zajema le tega, kar človek je, ampak tudi to, kar lahko zavestno šele postane, potem je zahteva po spoštovanju človekovega dostojanstva hkrati povezana tudi s posameznikovo svobodo do razvoja svoje osebnosti.

Diskriminacija je preprosto rečeno ravnanje, ki osebe ali skupine oseb le zaradi neke osebne okoliščine (npr. starosti) neupravičeno obravnava slabše kot druge in jih s tem prikrajšuje za enako uživanje najrazličnejših pravic in življenjskih priložnosti. To vselej učinkuje kot zapostavljanje, poniževanje in podrejanje, zato gre pri diskriminaciji hočeš nočeš tudi za izkazovanje premoči nad njenimi žrtvami. To pojasnjuje, zakaj se ji je mnogokrat tako težko upreti.

Vendar diskriminacija ni samo posamičen fenomen ali kršitev, prav tako ne zadeva le izvrševanja javne oblasti, temveč je praviloma tudi strukturna. Strukturna diskriminacija je pogojena s socialnimi praksami, ki so vseprisotne v družbi in je ni mogoče pripisati le posameznemu dogodku, določljivemu kršitelju oz. kršiteljem ipd. Pogosto nastaja šele kot proces večplastnega slabega obravnavanja določene skupine. Takšno diskriminacijo je mogoče zaznati v postopanju, odnosih ter obnašanju, ki odreka enako obravnavo in določeno skupino prikrajša oziroma postavlja v podrejen položaj, običajno skozi (ne)prikrite predsodke, ignoranco, brezbriznost in splošno uveljavljeno stereotipiziranje določenih skupin oseb (na primer starejših kot manj produktivnih na trgu dela, slabo prilagodljivih, s slabšimi, neaktualnimi znanji...). Že gola pripadnost t.i. ogroženi skupini (npr. starejšim, upokojencem ipd.) torej lahko pomeni za takšno osebo stalen riziko, da bodo tretje osebe (npr. delodajalci) ravnale v skladu s stereotipi in predsodki, ki poganjajo in vzdržujejo diskriminacijo.

Sistemska diskriminacija je odraz strukturne, vendar na ravni delovanja pravnih pravil in drugih normiranih odnosov, ki pa so že institucionalizirani in narekujejo dolžno ravnanje. Sistemska diskriminacija zato pomeni kolektivno nezmožnost zagotoviti enake pravice oziroma nezmožnost omogočiti enake življenjske priložnosti za neko družbeno skupino (npr. starejše). Taka strukturna diskriminacija lahko obstaja (in ostaja) le zaradi nepripravljenosti organizacije oziroma skupnosti, da bi se s tem dejstvom in njegovimi vzroki odkrito soočila s sprejemom ustreznih politik, lastnim zgledom in vodenjem. Če se škodljivosti takšnih praks ne prizna in če se ne ukrene vse, da bi se takšna oblika diskriminacije in strukturnih ovir odstranila je mogoče, da postane del etosa in kulture v družbi. V tem smislu je to rakava družbena bolezen. Oblikuje se začaran krog, v katerem so vzroki in posledice diskriminacije tako prepleteni, da jih ni več mogoče ločevati.

Posledice diskriminacije, tudi kadar jo povzročajo zasebniki, imajo izredno daljnosežne in uničujoče posledice za neposredno prizadeto osebo. To velja tako za njen osebni, materialni, socialni in družbeni položaj, pa tudi položaj njenih bližnjih (na primer družinskih članov). Pomen in teža posledic kršitve za samopodobo, samospoštovanje in ugled prizadetega je mnogokrat predmet podcenjevanja. Posledice diskriminacije lahko prizadenejo izredno širok krog vnaprej nedoločenega števila oseb. Diskriminacija povzroča socialno izključenost in marginalizacijo teh oseb, njihovih svojcev in celotnih skupin, ki jim pripadajo in ustvarja začaran krog manjvrednostnih kompleksov, zatajevanja lastne identitete ali (agresivnega) zapiranja v samozadostnost. Diskriminacija ima zelo škodljive posledice tudi za širšo družbo in njen vsestranski, zlasti ekonomski razvoj.

Na družbeni ravni zato zanikanje resnosti problema obstoja diskriminacije, neučinkovito odzivanje na primere kršitev in še posebej vzdrževanje različnih

---

oblik strukturne diskriminacije, učinkuje rušilno. Pomeni stalno grožnjo družbeni koheziji. Sistemska diskriminacija, ki ruši družbeno povezanost, je nesmiselna, saj ne nazadnje pomeni predvsem neizkoriščenost vseh razpoložljivih človeških virov in njihovih potencialov. Zato je problem diskriminacije hkrati vselej tudi ekonomski problem neučinkovitega delovanja tržnega gospodarstva. Njeno vzdrževanje nujno vodi k makroekonomskim izgubam in potrebi po povečani intervenciji države, tudi s socialnimi transferi. V Veliki Britaniji se ocenjuje, da posledice strukturne izključenosti starejših (starostne diskriminacije) s trga delovne sile vsako leto stanejo državo 19-31 milijard funtov (izgube možnih vložkov in davkov ter bremena zaradi povečanih socialnih pomoči).

Razlogi za diskriminacijo so sicer najpogosteje povsem nezavedno in nenamerno ravnanje, ki izhaja zlasti iz na videz nevtralnih družbenih pravil, meril ali vzorcev vedenja. Vendar ti dejansko učinkujejo diskriminatorno: otežujejo, ovirajo in preprečujejo dostop do številnih pravic in pravnih interesov ter osebe s posameznimi občutljivimi osebnimi okoliščinami (npr. starejšim) prikrajšujejo za številne življenjske priložnosti. Sistemska oz. strukturna diskriminacija ima zelo pogosto obliko posredne diskriminacije, saj so vse prakse prilagojene t.i. povprečni osebi – to pa je po naših družbenih okvirih torej moškemu srednjih let, neinvalidu, zaposlenemu, heteroseksualnemu, kristjanu, srednje situiranemu (kar predstavlja le kakih 10-15% prebivalstva). Šele ko upoštevamo vso širino prepovedi diskriminacije na številnih podlagah (osebnih okoliščinah), se nam pokaže celovita slika. Strukturno pogojena ogroženost žensk (cca 51%), invalidov (cca 7%), pripadnikov različnih etničnih (cca 20%) in verskih (cca 30%) ter političnih manjšin, tujcev ter posameznih starostnih skupin (da drugih skupin na tem mestu niti ne omenjamo) ob upoštevanju vseh posebnosti na posameznih področjih družbenega življenja (delo, dostop do dobrin in storitev, izvajanje oblasti...) kaže, da je žrtev diskriminacije potencialno lahko skoraj vsakdo. Če zadevo aktualiziramo na problem starostne diskriminacije: po javnomnenjskih raziskavah, denimo, kar 46% prebivalcev EU meni, da bodo slej ko prej ogroženi zaradi starostne diskriminacije, zlasti na trgu dela. Problem se bo v Sloveniji zaradi demografskih trendov nujno še posebej močno zaostрил, prav tako se zelo zaostčuje v pogojih sedanje zaostrene gospodarske krize. Primerjalni podatki npr. kažejo, da je kriza močno udarila zlasti starejše delavce (med njimi posebno ženske) in da se je celo v državah, ki so kljub globalni krizi še vedno obdržale gospodarsko rast, npr. na Švedskem, kriza izrazila v strukturnem izrivanju mladih s trga dela (cca 30% brezposelnost).

Diskriminacija torej nikakor ni le problem družbenih manjšin, temveč je predvsem problem iracionalnega, neučinkovitega delovanja družbe kot celote. Vsakdo je del problema (in rešitve).

Ukrepi za naslavljanje problema diskriminacije

Za preprečevanje in odpravljanje diskriminacije niso dovolj le pravni in politični ukrepi (čeprav so ti nujni). Potrebno je nasloviti tudi vzroke: treba je torej dolgoročno in večplastno vplivati na spremembo zavesti ljudi in spremeniti družbene vzorce, ustaviti začaran krog. To pa je izrazito dolgotrajen in zapleten proces. Mednarodno pravo v ta namen državam nalaga obveznosti zagotoviti učinkovito pravno varstvo ter spodbujati odpravljanje diskriminacije.

Država je dolžna prepovedati vsakršno obliko diskriminacije, pa tudi spodbujanje k enakopravnosti ali njeno odobravanje. V primeru kršitev je dolžna zagotoviti učinkovito pravno varstvo ter sprejeti ukrepe za odpravo vseh sistemskih razlogov, ki lahko vodijo v diskriminacijo. Ne le, ko je sama neposredno odgovorna za kršitve, temveč tudi tedaj, ko so za to odgovorni drugi, tudi zasebniki. V primeru kršitve mora, poleg odškodninske odgovornosti, zagotoviti še druge učinkovite, sorazmerne in odvračalne sankcije. To je temeljna zahteva. Če ta ni izpolnjena, so vse ostale obveznosti in ukrepi skoraj brezpredmetni, saj so neučinkoviti, ker država ne izpolnjuje temeljne zahteve po vladavini prava: razkrajata se zaupanje v pravo in pravna varnost.

Med ukrepi za spodbujanje enakega obravnavanja so ključni podpora žrtvam, promocija, osveščanje in izobraževanje javnosti z namenom odpravljanja škodljivih stereotipov in predsodkov ter drugih praks, ki (lahko) vodijo v različne oblike diskriminacije in socialne izključenosti. Država je dolžna ustanoviti neodvisno specializirano telo za oporo žrtvam pri varstvu pred diskriminacijo. To ni organizacijsko vprašanje ampak je predvsem izraz pravice do učinkovitega varstva. Številni mednarodni dokumenti o spoštovanju človekovih pravic, sprejeti v okviru OZN in Sveta Evrope, od držav terjajo aktivno politiko preprečevanja diskriminacije. Tudi te obveznosti so pravne obveznosti, vendar imajo države nekoliko večje polje presoje o tem, na kakšen način jih bodo izpolnile in katere ukrepe bodo izbrale. To ne pomeni le, da so države dolžne sprejeti politike na tem področju, ampak da morajo biti te politike tudi učinkovite: če ukrepi niso učinkoviti, potem so neustrezni in so države dolžne sprejeti druge, ustrežnejše, lahko tudi daljnosežnejše.

Prepoved diskriminacije torej terja aktiven ter sistematičen pristop države. Odprava diskriminacije in odsotnost kršitev je seveda ideal. Zato je v naravi stvari, da to sploh ni v celoti dosegljivo. Varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (in v tem okviru varstvo pred diskriminacijo) je nikoli dokončana naloga.

V tem procesu imajo nezamenljivo vlogo in odgovornost tudi vsi prizadeti in civilna družba. Brez njihove aktivne vloge in državljanskega poguma bo začaran krog tekkel naprej. Kdor se ne upre, pristaja na začaran krog. Zato obramba svojih

---

pravic ni le iskanje zadoščenja, ampak je vedno tudi obramba sebe in drugih pred bodočimi kršitvami.

Zagovornik načela enakosti

Zagovornik načela enakosti preprečuje in odpravlja diskriminacijo v Sloveniji. Za to si prizadeva na več načinov:

- nudi oporo žrtvam diskriminacije, tako da obravnava pobude oz. pritožbe s primeri domnevne diskriminacije. Izdaja pravno neobvezujoča mnenja o tem, ali gre v določeni situaciji za diskriminacijo (neenako obravnavo zaradi osebnih okoliščin, med katerimi je seveda tudi starost). Hkrati v mnenju priporoči kršitelju, kako odpraviti kršitev, razloge zanjo in njene posledice. Na ta način skuša s svojim posredovanjem na neformalen način odpraviti kršitev in pomaga izboljšati prakso v prihodnje. Če problema ni mogoče rešiti na tak način, pa lahko inšpekcijam predlaga pregon prekrška. Postopek pred zagovornikom je brezplačen ter zaupen, zato zagovornik brez posveta in soglasja praviloma ne bo posredoval in ne bo razkrival identitete tistega, ki se čuti diskriminiranega. Obravnava lahko celo anonimne pobude. Pritožba zagovorniku je predvsem dodatna, neformalna pot za odpravo kršitve, ne pa nadomestilo za pravna sredstva (pritožbe, tožbe...);
- nudi tudi pomoč pri pravnem varstvu pred diskriminacijo v drugih postopkih, npr. z nasvetom o tem, katere pravne poti so posamezniku na voljo in kako jih uporabiti pred drugimi državnimi organi, pomaga lahko z nasvetom pri iskanju in zavarovanju dokazov ipd.;
- lahko se ga zaprosi tudi za mnenje o tem, ali neko ravnanje je, oziroma bi lahko predstavljalo diskriminacijo ter za nasvet o tem, kako ravnati, da bi se diskriminaciji izognili in bolj učinkovito zagotavljali spoštovanje pravice do enakega obravnavanja (npr. kot delodajalec, ponudnik storitev);
- zagovornik je zavezan tudi k informiranju v najširšem smislu: daje splošne informacije o problemu diskriminacije in stanju na tem področju v Sloveniji.

Zagovornik ima pri svojem delu dolgoročno vizijo. Prizadeva si vzpostaviti sistem, ki bo izkoreninjal diskriminacijo in spodbujal spoštovanje pravice do enakega obravnavanja. Kot zagovornik imam tudi strategijo in letne načrte dela. Svojo funkcijo razumem izrazito proaktivno in nikakor ne le reaktivno, obenem pa pri obeh vidikih tudi preventivno ter kurativno: tako na ravni obravnave pobud (pritožb), pri svetovanju in podpori za oblikovanje učinkovitejših politik preprečevanja diskriminacije (npr. v podjetjih) kot pri sistemskem delu (vpliv na vsebino predpisov, spremljanje stanja) ter pri osveščanju in prizadevanjih za spremembo škodljivih, pogosto podzavestnih vzorcev družbenega vedenja. Da je delo na tem področju lahko učinkovito, mora

---

biti izrazito večplastno in celostno zasnovano, saj je treba med različnimi funkcijami glede na realne potrebe ustvariti optimalne sinergije. Brez takega pristopa ne more biti nobenega bistvenega, kaj šele dolgoročnega učinka zagovornikovega dela, pa čeprav sem pri svojem delu povsem sam.

Zagovornik si močno prizadeva za večjo dostopnost storitev ter za več védenja in občutljivosti za zaznavanje diskriminacije. V tem okviru je npr. nastala spletna stran www.zagovornik.net, ki deluje v desetih jezikih in nudi temeljne informacije o preprečevanju in odpravljanju diskriminacije v Sloveniji, informacije o zagovorniku ter možnost »on-line« vlaganja pobud in prošenj za svetovalna mnenja. Nastale so zloženke s temeljnimi informacijami o zagovornikovih storitvah in pripomočkom za učinkovitejše vlaganje pobud zagovornika, ki so dostopne v enajstih jezikih (poleg slovenščine še v angleščini, italijanščini, madžarščini, romščini (dolenjski dialekt), nemščini, francoščini, srbsščini, hrvaščini, albanščini in bosanskem jeziku ter v brajici (pisavi za slepe), razposlane pa so bile na številne naslove (centrov za socialno delo, zavodov za zaposlovanje, upravnih enot...), da bi lahko učinkovito dosegle ciljne skupine.

Seveda so med ključnimi javnostmi zagovornika tako pri informiranju kot pri navezovanju sodelovanja zlasti nevladne organizacije. Te lahko imajo nezamenljivo vlogo pri posredovanju informacij tistim posameznikom, ki jih potrebujejo. Zlasti pa nevladne organizacije ljudi lahko mnogo bolj neposredno spodbujajo in jim nudijo oporo, da se ti lahko postavijo zase in sploh začnejo iskati pomoč in način izhoda iz podrejenega položaja.

Ključni problem, na katere opozarja zagovornik

Zagovornik je veliko naporov posvetil zbiranju podatkov (uvid v stanje), analizam in preučevanju sistema varstva pred diskriminacijo. Žal moram izraziti prepričanje, da se problem diskriminacije v Sloveniji izrazito in vsestransko podcenjuje. V Sloveniji ne deluje celovit sistem za celostno reševanje ključnih problemov in za večplastno ukrepanje proti diskriminaciji (tako na ravni preprečevanja kot odpravljanja). Ključne pomanjkljivosti so:

- razdrobljeno in slabo usklajeno materialno-pravno urejanje po moji oceni ne zadosti zahtevam pravne države po jasnosti in določnosti ter natančnosti pri urejanju s predpisi ter zahteve po zagotavljanju pravne varnosti (2. člen ustave);
- veljavni sistem pravnih sredstev je po moji oceni tako razpršen in nejasen, da se povprečne, prava nevesče žrtve v njem ne znajdejo. Na enem mestu ne morejo dobiti vseh potrebnih informacij, opore in varstva. Z vidika položaja žrtev je sistem varstva neučinkovit;

-
- država ne dopusti možnosti, da žrtvam v vseh varstvenih postopkih aktivno pomagajo tudi nevladne organizacije;
  - obstoječa ureditev nedvomno ne zagotavlja neodvisnega in učinkovitega izvajanja nalog specializiranih teles za pomoč žrtvam diskriminacije, zlasti opore žrtvam diskriminacije. To krši direktive Evropskega sveta, Konvencijo o odpravi diskriminacije žensk, Evropsko socialno listino, Konvencijo OZN o otrokovih pravicah in Konvencijo o pravicah invalidov;
  - na posameznih področjih, na primer pri dostopu do trga dobrin in storitev, namenjenih javnosti in preskrbe z njimi ter pri preskrbi s stanovanji, se ni mogoče izogniti vtisu, da sistem varstva pred diskriminacijo obstaja le na papirju. Tudi podatki iz prakse kažejo, da je verjetnost, da bo kršitelj v kateremkoli varstvenem postopku zadela kakršnakoli resna posledica (sankcija), skoraj nikakršna. Vse to zadostuje za oceno, da se zakonodaja v praksi ne spoštuje;
  - ni celovite politike oziroma strategije države za preprečevanje in odpravljanje diskriminacije. Manjkajo jasne skupne politične usmeritve (vlade), čeprav je bil sklep Državnega zbora o potrebi po pripravi enotne strategije sprejet že ob obravnavi letnih poročil Varuha za leti 2002 in 2003. Nikakor ni dovolj zgolj blaženje socialnih posledic položaja t.i. ranljivih skupin oseb, npr. z različnimi finančnimi spodbudami, socialnimi dajatvami in pozitivnimi ukrepi. Nihče ne more in ne sme nadomestiti aktivne politične vloge (usmerjanja, vodenja, zgleda) države (in v tem okviru zlasti Vlade RS) pri preprečevanju diskriminacije.

Na potrebne spremembe že vrsto let opozarja Varuh človekovih pravic. Državni zbor je Vladi Republike Slovenije dal vrsto priporočil, ki ostajajo neizpolnjena, mednarodni nadzorni mehanizmi pa državi nenehno zastavljajo neprijetna vprašanja. Menim, da vprašanje (ne)odpravljanja vseh navedenih pomanjkljivosti nikakor ni le vprašanje, ali bo Vlada RS sprejela »politično bolj korektno«, kaj šele simbolične geste. Če sodimo v klub najbolj razvitih držav sveta, potem gre pri ohranjanju teh nepravilnosti preprosto za sporočila, ki odvrtaajo. Tudi brez besed zgovorno pričajo o tem, da preprečevanje diskriminacije doslej sploh ni bilo na lestvici kakršnih koli prioritet: očitno je pomanjkanje politične volje za spopadanje z njo. Obstoječi sistem varstva je, vključno z mojim položajem, pravzaprav le fasada. Država pristaja na logiko vzdrževanja začaranega kroga.

Nakazane rešitve

Sistem, ki bo učinkovito preprečeval in odpravljal diskriminacijo, je treba v Sloveniji šele vzpostaviti. Ker ga ni, država krši številne mednarodne obveznosti,

---

evropski *acquis*, zlasti pa temeljno (ustavno) dolžnost zagotoviti učinkovito varstvo pred diskriminacijo. Začarani krog se vrti.

Kot zagovornik se v prvi vrsti zavzemam, da se ukine zagovornika načela enakosti in ustanovi novo neodvisno institucijo za varstvo pred diskriminacijo. Tako, ki bi bila sposobna zagotavljati učinkovito neodvisno oporo žrtvam diskriminacije, ki bi lahko hkrati uveljavljala učinkovite sankcije, s svojim proaktivnim delovanjem spodbujala k učinkovitemu spoštovanju pravice do enakega obravnavanja ter naslavljala sistemske in strukturne diskriminacije in bo te naloge sposobna opravljati dostojno in v skladu z najboljšimi standardi varstva človekovih pravic. Zaradi sistemske koherentnosti, učinkovitosti, pa tudi ekonomskih razlogov, bi bila še najboljša rešitev institucija podobna Informacijskemu pooblaščenču.

Po moji oceni lahko »prostor« za takšno rešitev da zlasti hkratna racionalizacija in preoblikovanje dosedanje množice različnih uradov, pristojnih le za obravnavo posameznih skupin in oblikovanje parcialnih politik (Urad za enake možnosti, Urad za mladino, Direktorat za invalide...). Smiselno bi jih bilo združiti v eno politično telo za oblikovanje, spremljanje in koordinacijo, pa tudi za izvajanje učinkovitih politik.

Pravno gledano je odločitev za neodvisno varstveno telo nujna: Slovenija očitno krši prevzete mednarodne obveznosti po zagotavljanju učinkovite neodvisne pomoči žrtvam diskriminacije in ne more zadostiti zahtevi po učinkovitem pravnem varstvu. Smiselna in potrebna je zaradi učinkovitega varstva, načela uporabnikom prijazne in pregledne ter učinkovite uprave ter zaradi iskanja največjih možnih sinergij med vsemi funkcijami organov za varstvo pred diskriminacijo in tistimi za izvajanje preventivnih in kurativnih politik. Predlagani ukrepi se zato, tudi z vidika stroškov, kažejo kot ekonomsko skrajno upravičene investicije, potrebne za učinkovitejši in bolj pravičen družbeni razvoj.

Potrebujemo odločitev o tem, kako naprej. To je ključno. Vlado je treba spodbuditi, da sprejme strateško usmeritev o tem, kako nasloviti ključne sistemske nepravilnosti. Pri tem pa ima nezamenljivo vlogo tudi civilna družba. Tudi ta mora odločno povedati, da je diskriminacija v tej družbi pereč problem in da imamo začaranega kroga dovolj.

Tomaz BANOVEC

Kakšno je sodelovanje starejših pri oblikovanju zakonodaje?

Pri odgovoru na naslovno vprašanje lahko izhajam iz določil »Resolucije o normativni dejavnosti« (UL RS, št. 95/2009 z dne 24. 11. 2009) in iz skromne analize osebne izkušnje na tem področju. Pri nas o zakonih odločamo še na naknadnih referendumih, kar posebej zaplete predhodno zakonodajno sodelovanje starejših ljudi. A kdo so starejši (ali seniorji) in kaj pomeni njihovo sodelovanje pri oblikovanju zakonodaje? Demografski obrat nas opozarja na dejstvo, da se lahko znajdemo v obliki vladavine, ki ji rečemo gerontokracija. Razmislek o sposobnosti seniorjev, in posebej o njihovih motivih za soodločanje pri normativnih dejavnostih, je torej zelo potreben. Kot seveda tudi podrobne analize te hitro rastoče starostne skupine.

Starejše ljudi poimenujmo s seniorji in seniorkami, pri čemer gre predvsem za ljudi tretjega življenjskega obdobja. Naši razviti sosedi prav tako začnejo z uvrstitvijo pri starosti nad 55 let (55+). Uvrščanje v to kohorto začnemo z skupino od 55 do 64 let, ki jo imenujemo *starejši delavci*. Povprečna starost seniorjev ob upokojitvi pri nas je nekaj manj kot 60 let. Seveda pa so seniorji in seniorke vsi že upokojeni in drugi v generacijah tretjega ali pogojno četrtega življenjskega obdobja. In zakaj je to pomembno? Pričakovana doba trajanja življenja se podaljšuje vsako leto za tri mesece. Vedno manj formalno zaposlenih, ki plačujejo prispevke in davke, se srečuje z vedno več upokojenimi in vzdrževanimi seniorji. Seniorji - tako formalno še zaposleni in upokojeni, niso enotna skupina – razlikujejo se skoraj po vsem: statusno, denarno, socialno, premoženjsko, zdravstveno, izobrazbeno, nazorsko in glede na druge kriterije. Imajo svoje izkušnje in svoj odnos do polpretekle in novejšje zgodovine ipd. Svet razumejo po svoje in njihova skrb za svoje življenje in življenje potomcev je popolnoma legitimno dejanje, ki pa seveda lahko postane tudi breme in generator zmot. Volitve in referendumse vzamejo zares in se jih masovno udeležijo. Če ugotovljamo, da so normativni akti slabo pripravljani, da ni dovolj sodelovanja med socialnimi partnerji in drugimi, so težave še večje. Resolucija obljublja in zavezuje k sodelovanju vse, tudi civilno družbo - torej tudi asociacije, ki zastopajo pričakovanja in interese seniorjev in večine upokojencev. Upokojenci v našem Ekonomsko-socialnem svetu niso ustrezno predstavljeni.

Podobno je s članstvom v Državnem svetu. Tako najpomembnejših kanalov za usklajevanja nimamo, zadnji veliki in skupni dogodek je bila priprava posebnega »Memoranduma o problematiki starejših in upokojenih« Vladi Republike Slovenije. V njem smo opozorili na pomanjkanje institucionalnih oblik, tudi za sovplivanje na zakonodajne postopke.

Če pa je vedno večja množica formalno dovolj izobraženih seniorjev dobro pripravljena za odločanje in sodelovanje pri zakonskih ureditvah, je to povezano še z drugimi težavami. Povežimo jih predvsem z motivom, zaupanjem sredine, ki jo zastopajo, moralnimi vrlinami in seveda z vsebinskimi, tehničnimi, organizacijskimi in drugačnimi pogoji, da sodelujejo v pripravi zakonskih gradiv. Večina seniorjev se seveda za tako delo ne odloča, vseeno pa na referendumih odločajo o zakonih, ki jih niso niti prebrali. To je prav gotovo lažja pot. Nič čudnega, saj se lahko vprašamo, kateri izmed poslancev je prebral vso novo »Evropsko ustavo«, pa vseeno odloča.

Opozarjamo na nekaj izbranih problematik:

- v naši državi je posebej pomembno vprašanje naknadnega odločanja na referendumih. To v veliki meri vpliva na pomanjkanje predhodnih zakonodajnih angažiranj;
- načelno so predstavniki društev in celo neformalne iniciative vabljeni v delovne skupine in lahko pripravijo svoja stališča in predloge, vendar je iniciativa prepuščena njim;
- državna administracija je za nomotehniko plačana in polno zaposlena. Če hočemo imeti vsaj približno partnerski odnos, potrebujemo dobro izobražene predstavnike, zaposlene za polni delovni čas (npr. Ekonomsko-socialni svet);
- stroke so svoje izrazoslovje in razumevanje iz akademskega prenesle v upravni jezik, ki je postal resorni (pravniki, sociologi, ekonomisti, urbanisti ipd.). Ministrstva se zaradi tega tudi slabo razumejo med seboj;
- obdobje se pojavi v usklajevanju dokument, ki še nima določenega statusa. Potem pa ga naenkrat ni več (npr. Zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo);
- državna statistika je terminološko in definicijsko mednarodna osnova za sporazumevanja in delitve pravic in dolžnosti med državami in njihovimi regijami in proizvodnimi sektorji (OZN, EU). Zakaj je včasih to pri nas popolnoma drugače? Zakaj se ne razumemo, čeprav je to obvezna norma (npr. definicija revščine)? Usklajevanja niso možna brez urejanja izrazov in merjenj;

-
- dopolnilnih izobraževanj in šolanj starejših zaposlenih po dopolnjenem petdesetem letu skoraj ni več. Za upokoјence pa niso dostopna, saj so predraga (kotizacije za udeležbo so visoke). Zanimarjamo izobraževanja za upravljanja in razumevanje funkcij države, čeprav so nujno potrebna za razumevanje pogajalcev;
  - zaradi poglobljenih zahtev je pogosto potrebno poznavanje tujega jezika, sicer smo vezani samo na to, kar v obrazložitvah ponuja administrativni predlagatelj;
  - e-poslovanje z upravo in predlagatelji je postalo osnova pri zakonodaji. Omogoča tudi hitro menjavo celotnih besedil in njihovih delov na spletnih straneh. Vlada Republike Slovenije v svojih odborih pogosto na hitro in brez opozoril spremeni že usklajeno besedilo. To velja tudi za Državni zbor in druge organe;
  - cena širokopasovnega priključka je previsoka in uporaba IKT-ja prezahtevna, usposabljanje v ta namen pa je nepopolno in slabo formalizirano. Upokoјenci že sedaj plačujejo preveč za komunikacije (mobilnik, telefon, RTV) in za širokopasovne povezave (internet). Le 10% seniorjev uporablja internet, kar nas uvršča na zadnja mesta v EU. Zaveze za odpravo tega nesorazmerja so sprejete (informacijska družba). Brez tega ne moremo sodelovati v pripravi zakonodaje;
  - skupine in društva, ki pošiljajo v tako delo svoje predstavnike, se praviloma ne morejo hitro prilagajati in notranje organizirati za pridobivanje stališč v svoji sredini.

Pričakovanja, da se bodo zadeve uredile, so bila velika. Imeli smo Strategijo varnega staranja 2006-2010, a pričakovanja seniorjev se v glavnem niso uresničila. Glede na nova ekonomska reformna stanja s podobnimi strategijami zamujamo, še bolj pomembni pa so akcijski programi, ki jih nismo niti napisali niti uresničili. Prav gotovo pa je pomembna zavora takemu sodelovanju sedaj dokazano dejstvo, da lahko aktivna manjšina, če ni po njenem, organizira potreben referendum in »podre« vsako zakonsko ureditev. Ne zaveda pa se, da če nekaj podreš, še nisi zgradil nekaj novega; s tem pa se za vključevanje demobilizira tudi seniorje.

Državni svet Republike Slovenije je na 43. seji 25. 1. 2012 na podlagi 29. in 67. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08, 73/09 in 101/10) ter na podlagi posveta z naslovom *Diskriminacija starejših*, sprejel naslednje

S K L E P E :

1. Vrste in pojavne oblike diskriminacije so številne, povzročitelji pa so lahko tako posamezniki kot tudi skupine ljudi ali različne institucije. Evropska unija kot eno izmed bolj perečih oblik diskriminacije prepoznava t.i. večplastno oziroma interseksijsko diskriminacijo, ki je povezana s spletom različnih osebnih okoliščin posameznika in jo je zato tudi najtežje preprečiti. Ker v Sloveniji še vedno nimamo na voljo relevantnih podatkov o razsežnosti diskriminacije in glavnih dejavnikih tveganja, povezanih z njo, bi bilo potrebno čim prej vzpostaviti ustrezne mehanizme ugotavljanja, spremljanja in preprečevanja diskriminacije.
2. Pritožb glede diskriminacije je v Sloveniji še vedno zelo malo (okoli 70 na leto), prav tako pa se, navkljub predpisanim sankcijam za kršitelje, slednjih ne izreka. Razloge za takšno stanje bi lahko iskali v strahu prizadetih, še vedno previsoki stopnji tolerance do nasilja, prenizki stopnji splošne družbene ozaveščenosti glede nasilja, neusposobljenosti tistih, ki bi morali nadzirati izvajanje zakonodaje na tem področju, pomanjkanju učinkovitih pravnih sredstev ter neučinkovitem delovanju pravnega sistema. Ker je problematika diskriminacije večplastna, bi jo bilo potrebno reševati celostno, upoštevaje vse potencialno ogrožene družbene skupine in njihove specifične.
3. Najbolj pogosto zaznane težave starejših:
  - Slabšanje gmotnega položaja: okoli 45% upokojencev ima pokojnino nižjo od 500 evrov, 63% pa nižjo od 630 evrov, kar je bilo leta 2008 izračunano kot meja revščine za enočlansko gospodinjstvo. S tega vidika je najbolj zaskrbljujoč položaj starejših žensk, ki živijo same.
  - Občutek odrinjenosti: izključevanje starejših iz procesov odločanja, neupoštevanje mnenj in izkušenj.
  - Občutek ogroženosti: vedno bolj pogoste obtožbe, da se s pokojninami obremenjuje državo, napovedi nižanja pokojnin, nasilje nad starejšimi.
  - Občutek zapostavljenosti: zanemarjanje razvoja področja oskrbe na domu, dolgotrajne oskrbe in zavarovanja za dolgotrajno oskrbo.

-
4. Področja družbenega življenja, na katerih starejši občutijo diskriminacijo:
- a) Področje zdravstva:
- Dvig cen zdravil in storitev, slabšanje dostopa do zdravstvenih storitev in najnovejših metod zdravljenja v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja, opuščanje določenih metod zdravljenja (ortopedija), rehabilitacije, fizioterapije, zdravstvene nege in patronažnih storitev, pri čemer omejevanje pravic prizadene zlasti starejše bolnike, invalide in revne.
  - Neprilagojenost načina podajanja informacij in navodil starejšim, zlasti tistim s težavami s spominom in sluhom ali tistim, ki ne znajo uporabljati računalnikov in ostalih novih tehnologij.
  - Preventivni programi (rak materničnega vratu, dojk in debelega črevesa ter danke) so v veliki meri navzgor starostno omejeni in ne zajemajo vse starostne razrede starejših oseb, prav tako so številne preventivne akcije finančno limitirane in s tem ne dosegajo takšnih učinkov, kot bi jih lahko.
  - Občuten padec deleža obiskov patronažne službe na 15% (v preteklosti tudi do 70%) zaradi vse večjih potreb po kurativnih obiskih, krajših ležalnih dob v bolnišnicah in kadrovskih omejitvah.
  - Razen naporov prostovoljcev ni zagotovljenega sistematičnega spremljanja potreb starejših in ranljivih družbenih skupin (170.000 invalidov s statusom in 230.000 težkih bolnikov s posledicami invalidnosti, med njimi je največ starejših).
  - V bolnišnicah ni vzpostavljenih negovalnih oddelkov, družinam, ki negujejo starega človeka s težjo boleznijo, pa se ne zagotavlja ustrezne pomoči.
  - Omejene pravice do pripomočkov za nego in lažje gibanje, saj so pravilniki prilagojeni zgolj posamezni vrsti bolezni, ne pa ugotavljanju zdravstvenega stanja človeka in njegovih potreb v celoti.
  - Negativen vpliv Zakona o socialnovarstvenih prejemkih in Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev na pravice do uveljavljanja storitev zdravstvenega varstva: veliko starejših je ostalo brez urejenega obveznega zdravstvenega zavarovanja ob uveljavitvi navedenih zakonov.

Predlagani ukrepi:

- Reformiranje sistema financiranja zdravstvenega varstva v smislu izpolnjevanja načela solidarnosti.
- Poskrbeti za večjo ozaveščenost politikov in zdravstvenega osebja, zagotoviti usposabljanja izvajalcev v zdravstvu za prepoznavanje in odkrivanje

---

diskriminacijskih praks, izboljšati komunikacijske veščine vseh, ki delajo v zdravstvu.

- Prilagoditi navodila in informacije o zdravstvenem varstvu in celotnem postopku zdravljenja, vključno z rehabilitacijo, in starejše ozaveščati o njihovih pravicah v okviru zdravstvenega sistema.
  - Dati več poudarka izobraževanju zdravnikov in zdravstvenega osebja na področju zdravljenja in življenja starejših (geriatrija in gerontologija).
  - Aktivno preprečevanje in razreševanje negativnih posledic implementacije zakonov na podlagi informiranja vseh nivojev državne uprave o ustreznih rešitvah.
- b) Področje zaposlovanja, izobraževanja in možnost sodelovanja v stroki:
- Vse težje se ohranja delovna mesta, otežena sta prekvalifikacija in dostop do ustreznega izobraževanja.
  - Za izobraževanje starejših ljudi ni na voljo zadostnih sredstev, za usposabljanje za boljše, kvalitetnejše življenje. Programi Univerze za tretje življenjsko obdobje so prav tako še vedno plačljivi in torej dostopni le tistim, ki si jih lahko privoščijo.
  - Starejši strokovnjaki so deležni intelektualne diskriminacije, saj jim je onemogočeno sodelovanje ali vodenje raziskovalnih projektov.
- c) Področje socialnega varstva:
- Potencialni uporabniki storitev socialnega varstva so v neenakopravnem položaju zaradi neenake dostopnosti socialno-varstvenih storitev (primer: storitev rdeči gumb) ter zaradi različnih višin cen primerljivih storitev (razlike med cenami domske oskrbe pri zasebnikih, koncesionarjih in javnih zavodih, ter razlike v ceni ostalih storitev, ki so odvisne od deleža subvencioniranja s strani lokalne skupnosti).
  - Na domsko oskrbo čaka približno 7.000 oseb (ob upoštevanju prečiščenih seznamov, brez upoštevanja »vlog na zalogo«, podanih 5-10 let pred dejansko potrebo po nastanitvi), večinoma v večjih mestnih občinah.
  - Cene domske oskrbe se povečujejo, dražijo se oskrbnine, vse več je domov s koncesijo ali zasebnih domov, katerih storitve so skoraj za 20-30% dražje.
  - Storitev pomoči na domu postaja vse bolj zaželena. Trenutno jo v Sloveniji koristi okoli 7.000 ljudi, čeprav naj bi bile potrebe po takšni oskrbi veliko večje (25% ljudi). Z razvojem tega segmenta socialnega varstva v Sloveniji zelo zaostajamo, saj je v Evropi delež takšne oskrbe približno 12%, v

---

Sloveniji le 1,8%. Prav tako se ta storitev ne razvija v skladu s pričakovanji in s cilji Nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2006-2010. Velikokrat tudi ni dostopna v zadostni meri ali primerljivo po geografskih področjih, saj je subvencionirana s strani lokalne skupnosti in je s tem njen obseg odvisen od deleža občinskega proračuna, ki se ji namenja.

- Strategija varstva starejših do leta 2010-Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva je sicer predvidela razvoj oskrbe na domu, a ga je zastavila na zelo nizkih standardih (omejitev zgolj na gospodinjske storitve in delno osebno nego ter druženje), medtem ko človek v domači oskrbi s težjo boleznijo ali invalidnostjo potrebuje splet različnih storitev – zdravstveno nego, fizioterapijo, delovno terapijo, svetovanje, storitve za dementne itd. Tudi čez vikende in ob praznikih, ali pa samo čez vikende. Sedanji sistem teh opcij ne ponuja.
- Starejše osebe s posebnimi potrebami so diskriminirane. Navkljub sprejetemu Akcijskemu programu za invalide 2007-2013, v katerem je zapisana zaveza države, da bo sprejemala učinkovite in ustrezne ukrepe s katerimi bi starejšim in starajočim se invalidom omogočili doseganje in ohranjanje največje mogoče samostojnosti in polne telesne, duševne, socialne in poklicne sposobnosti ter polno vključenost in sodelovanje na vseh področjih življenja. V praksi se navedena zaveza še vedno ne uresničuje.

Predlagani ukrepi:

- Čim prej bi bilo potrebno sprejeti Zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo, saj se bo na tak način izenačilo pravice med vsemi upravičenci, ne glede na kraj bivanja in vrsto pomoči, ki jo potrebujejo.
  - V novem nacionalnem programu socialnega varstva do leta 2020, ki je v nastajanju, naj se ustrezno oblikuje mreža socialnih storitev, ki naj zagotovi večji obseg izvajanja programov socialnega varstva v lokalnem okolju in s tem zagotovi enakopravno dostopnost do storitev za vse upravičence.
  - Analiza izvajanja Akcijskega programa za invalide 2007-2013, s poudarkom na 13. cilju: staranje z invalidnostjo.
- d) Vsakodnevno življenje:
- Neustrezna ureditev avtobusnega in železniškega prometa. Z ukinitvijo določenih prevoznih linij je starejšim onemogočen ali otežen dostop do zdravnika, rehabilitacije in ostalih potrebnih storitev.
  - Težave pri uporabi novih tehnologij (uporaba računalnika in interneta, bankomatov, naročanje zdravniških pregledov preko interneta itd.).

-
- Zapiranje malih trgovin in prenos trgovskih storitev v velike trgovske centre na obrobju mest je starejšim otežilo dostop do osnovnih življenjskih potrebščin.
  - Infrastruktura, neprilagojena starejšim in gibalno oviranim osebam.
  - Mediji ponujajo čedalje manj vsebin, ki bi bile prilagojene starejšim. Prav tako ne posvečajo posebne pozornosti ozaveščanju in vzgoji mladih oziroma različnih generacij o nujnosti medgeneracijskega sodelovanja in razumevanja starejših.
- e) Možnost vključevanja v zakonodajni postopek in uresničevanje volilne pravice:
- Proces oblikovanja predlogov zakonodajnih rešitev je za starejše velikokrat preveč zapleten (zahteva poznavanje naprednih informacijsko-komunikacijskih tehnologij), poteka prehitro in jim ne daje možnosti za poenotenje stališč ter s tem vplivanje na vsebino zakonskih predlogov.
  - Neurejeno zagotavljanje uresničevanja volilne pravice starejšim v domski oskrbi (vabila prihajajo na naslov stalnega bivališča in ne v domove; nepokretni ne morejo na volišča).

Predlagani ukrep:

- Zagotoviti sodelovanje starejše generacije pri oblikovanju vseh ključnih dokumentov, ki določajo podlage za kakovost življenja starejših oseb, v vseh fazah, zlasti pripravljalni, in ustrezno prilagoditi postopek posvetovanj (zagotoviti odzivnost na dane pripombe, počasnejši tempo sprejemanja in spreminjanja odločitev tekom pred-zakonodajnega in zakonodajnega postopka). Dober primer je dogovor o sodelovanju med Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve in ZDUS, na podlagi katerega delujejo delovne skupine po posameznih delovnih področjih.
5. Ugotovitve v zvezi s pojavom nasilja nad starejšimi:
- a. Starejši si velikokrat ne upajo govoriti o tem, da so deležni nasilja. Pogosto ga namreč občutijo s strani njihovih lastnih otrok ali s strani negovalcev v javnih ustanovah, torej od ljudi, od katerih so v veliki meri odvisni.
  - b. Pogosto so poleg fizičnega nasilja prisotni tudi ekonomsko nasilje (pokojnina je dostikrat edini vir dohodkov družine), spolno nasilje in zanemarjanje (opušcanje dolžne skrbi za družinskega člana v obliki odtegotvanja življenjsko nujnih stvari, zdravil, hrane in oblačil) ter strukturno nasilje (nasilje je vgrajeno v družbene strukture in se kaže preko neenakih življenjskih

---

možnosti ter v družbeni in ekonomski nepravilnosti, s težko določljivim povzročiteljem).

- c. Medtem ko je fizično nasilje nad starejšimi lažje zaznati, se psihično nasilje še vedno v veliki meri spregleda. Tudi starejši sami se ne zavedajo, da nekatera dejanja predstavljajo nasilna dejanja, saj je njihova toleranca zaradi odvisnega položaja, v katerem se znajdejo, še vedno zelo visoka. Zato jih je treba o tem ustrezno poučiti.
- d. Pomemben element nasilja je moč, zato je eden glavnih dejavnikov tveganja za pojav nasilja nad starejšimi prav njihova nemoč. Ostali dejavniki tveganja so fizična in materialna odvisnost, psihična in fizična prizadetost žrtve, invalidnost, preobremenjenost oseb, ki skrbijo za osebe, ki so odvisne od pomoči drugih, zloraba alkohola in drugih drog ter revščina.
- e. Posledice nasilja se kažejo v nezaupanju starejših do institucij in javnih služb, kjer naj bi poskrbeli zanje, v depresijah, drugih motnjah, odvisnostih, nezmožnostih normalnih socialnih odnosov ter v skrajnem primeru tudi telesne in duševne bolezni. V večini primerov pa se omenjene posledice celo akumulirajo.

Predlagani ukrepi:

- Sistematično raziskovati vzroke za nasilje nad starejšimi in oblikovati kazalnike nasilja nad starejšimi, iskati načine za odpravo in preprečevanje omenjenih vzrokov, osveščati svojce in osebe, ki s starejšimi prihajajo v stik pri svojem delu, izobraževati strokovnjake na tem področju in zagotoviti strokovno obravnavo storilcev.
  - Vzpostaviti nacionalno koordinacijsko telo in sprejeti posebno strategijo preprečevanja nasilja nad starejšimi in onemoglimi.
  - Povezovanje različnih institucij, vladnih in nevladnih organizacij pri iskanju rešitev, na podlagi strokovnega znanja in izkušenj, ter pri organizaciji skupnih kampanj proti nasilju, zlorabam in diskriminaciji starejših (dober primer: projekt Starejši za starejše, ki ga izvaja ZDUS v sodelovanju z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve).
  - Aktivno ukrepanje proti nasilju, brez sramu in zatiskanja oči.
  - Aktivna vloga posameznikov v društvih ali organizacijah, kjer imajo starejši možnost srečevanja in odločanja – ozaveščanje o znakih nasilja, informiranje o možnih ukrepih, pogovori, vzpostavljanje zaupne klime, nudenje pomoči.
6. Pozitivne izkušnje s področja prepoznavanja in preprečevanja nasilja v družini (sprejetje ustreznih zakonskih in podzakonskih aktov, sodelovanje

---

pristožnih resorjev in nevladnih organizacij, izobraževanja, medresorsko sodelovanje, dobre prakse na lokalnem nivoju, izmenjava podatkov med različnimi subjekti, ki prihajajo v stik s starejšimi), bi lahko prenesli tudi na področje prepoznavanja in preprečevanja diskriminacije. Letos začeti projekt Ustavimo nasilje nad starejšimi ženskami je dober primer navedenega.

7. Pomemben delež preprečevanja diskriminacije starejših lahko predstavljajo preventivni ukrepi. Sledenje načela preventivnega ukrepanja bi se dolgoročno in najbolj obsežno lahko izvedlo prav z ustrežno vzgojo odraščajočih otrok in mladine.

Predlagani ukrepi:

- Vključiti v učno-vzgojni proces v osnovni šoli vzgojo spoštljivega in skrbnega odnosa do starejših.
  - Ministrstvo za šolstvo in šport naj se aktivno vključi v oblikovanje politik preprečevanja diskriminacije starejših.
  - Vključitev načinov za preprečevanje diskriminacije, zlorab in nasilja nad starejšimi v vse strateške in akcijske programe posameznih ministrstev.
  - Ponovna vključitev starejših (na primer starih staršev) v vzgojni proces otrok in najstnikov z namenom preprečevanja vedno bolj prisotne atomizacije družbe, ki otrokom in mladostnikom onemogoča, da preko izkušenj spoznavajo način življenja in potrebe starejših.
8. Še vedno ni pripravljena zakonska podlaga za uvedbo instituta zagovornika pravic starejših in ostalih ranljivih skupin, na kar sta ZDUS in Državni svet opozorila že velikokrat, med drugim tudi na posvetu na temo Zagovorništvo starejših, 14. junija 2010. Institucije, ki so vzpostavljene zgolj na državnem nivoju, ne predstavljajo celovite rešitve, ker so preveč oddaljene od ljudi. Zagovornike pravic starejših in ostalih ranljivih skupin bi bilo potrebno umestiti neposredno v sistem delovanja lokalnih skupnosti. Za začetek bi se lahko vzpostavil vsaj sistem zagovorništva na podlagi prostovoljnega dela upokojenih strokovnjakov, kasneje pa bi se ga lahko institucionaliziralo ter še dodatno razvilo. Do tedaj je potrebno starejše informirati vsaj o možnostih zaščite svojih pravic preko zagovornika načela enakosti, ki deluje v okviru Urada za enake možnosti.
  9. Predlog za ustanovitev posebnega urada za starejše zaradi pomanjkanja finančnih sredstev še vedno ni realiziran, čeprav bi lahko s svojimi nalogami zagotovil boljše in celovitejše razumevanje stanja na področju starejših, pomagal pri uresničevanju politik na tem področju ter aktivno spremljal realizacijo ciljev strategije varstva starejših.

-
10. Z aktivnim ozaveščanjem javnosti je potrebno okrepiti zavest državljanov o pomenu medgeneracijskega sodelovanja, omogočiti vključevanje starejših v procese odločanja in vzpostaviti učinkovit medgeneracijski dialog. Nevladne organizacije, lokalne skupnosti in mediji lahko na tem področju prevzamejo pomembno vlogo in poskrbijo za ozaveščanje družbe ter izvajajo pozitiven pritisk na odločevalce.
  11. Starejši in številne druge ranljive skupine (invalidi, ljudje s posebnimi potrebami, Romi, emigranti itd.) izgubljajo stik z informacijsko družbo in vedno hitrejšim razvojem na tem področju (internet uporablja le 10 % starejših oseb v Sloveniji). Aktivno uvajanje programov informiranja in ozaveščanja starejših, ne zgolj za računalniško opismenjevanje, ampak tudi za komuniciranje z javno upravo in ponudniki različnih storitev preko novih tehnologij, je zato ključnega pomena. Pri tem je potrebno zagotoviti tudi finančna sredstva za izpolnitev osnovnih pogojev za izobraževanje na tem področju in omogočiti uresničitev nekaterih že začelih projektov (konzorcij RoJ, ustanovljen s strani civilne družbe). Prostovoljske organizacije in državni organi lahko na tem področju odigrajo odločilno vlogo.

Predlagana ukrepa:

- Pristojni državni organi, zlasti Ministrstvo za javno upravo, naj preučijo in uveljavijo načine za prilagoditev čedalje bolj informatiziranih upravnih postopkov in ostalih storitev starejšim osebam.
  - Uporabiti druge, prilagojene načine obveščanja, da bodo informacije dostopne vsem državljanom.
12. Sredstva, namenjena za vseživljenjsko učenje in premostitev prepada med informacijsko družbo in starejšimi je potrebno nameniti neposredno starejšim in ne podjetjem, ki se ukvarjajo z izobraževanjem starejših. Praksa namreč kaže, da slednja večinoma niso usposobljena za kompetenten prenos znanj, saj predstavljanja novih vsebin starejšim ne znajo prilagoditi njihovimi potrebami in načinu dojetja. Potrebno je torej zagotoviti tudi ustrezen pristop k prenosu znanj in ne zgolj znanja samega po sebi.
  13. Mnogo stereotipov, ki vodijo do diskriminacije starejših, je povezanih z nepoznavanjem potreb starejših ali nerazumevanjem posledic posameznih bolezni (primer demence), zato je poleg ozaveščanja celotne družbe, izobraževanja svojcev, osebja v domovih za ostarele, zdravstvenega osebja ter vseh, ki pri svojem delu prihajajo v stik s starejšimi osebami, potrebno okrepiti tudi področje raziskovanja življenja in potreb starejših oseb. Raziskav vrednostnega sistema, načina čustvovanja, motivacije, emocij

---

starejših ljudi praktično ni. Tudi zato je potrebno podpirati nadaljnje delovanje gerontološkega društva in v raziskovanje vključevati ne le različne inštitute, ampak tudi starejše strokovnjake in društva, v katera se združujejo starejši, saj imajo slednja neposreden stik s ciljno populacijo in tako tudi lažji dostop do relevantnih podatkov.

Državni svet se zavezuje k še aktivnejšemu odzivanju na pobude civilne družbe v zvezi z iskanjem načinov za preprečevanje diskriminacije ter k nadaljevanju in okrepitvi sodelovanja z ZDUS na področjih politik za varstvo starejših, ki Državni svet smatra za institucijo, v kateri civilna družba vedno najde svoj prostor in skladno s tem podpira njegov obstoj.